İLETİŞİM MİHAİL BULGAKOV / YEVGENİ ZAMYATİN STALİN'E MEKTUPLAR

İLETİŞİM • BULGAKOV / ZAMYATİN

STALİN'E MEKTUPLAR

YEVGENİ ZAMYATİN - MİHAİL BULGAKOV

Stalin'e Mektuplar

Lettres à Staline

MİHAİL BULGAKOV (1891-1940) Kiev'de doğdu, Moskova'da öldü. Tıp öğreniminden sonra kısa süre doktorluk yaptı. 1921'de Moskova'ya yerleşerek yazarlığa başladı. Oyun ve öykülerindeki gerçekçi üsluba rağmen fantastik ögeleri serbestçe kullanmaktan çekinmedi. '30'larda sahnelenen oyunlarında çoğunlukla ünlü sanatçıların yaşamlarını konu aldı. Bu eserlerinde işlediği temalarda sanatsal özgürlükle otoritenin çatışmasının yergisi yoğunlaşır. Ülkesinde ve diğer ülkelerde *Usta ile Margarita*'nın 1967'de yayımlanmasıyla ün'e kavuşmuştur.

YEVGENİ ZAMYATİN (1884-1937) Lebedyan'da doğdu, St. Petersburg'da (günümüzde Leningrad) öldü. Gemi mühendisliği öğrenimi gördü. Bu yıllarda Bolşevik Partisi'ne katıldı. 1905 St. Petersburg Sovyeti'nde savaşırken tutuklandı. 1914'te yayımlanan bir öyküsünde orduya getirdiği eleştiriler nedeniyle Çarlık yönetiminin baskısına uğradı ve yurtdışına çıktı. Şubat Devrimi'ni haber alınca bulunduğu İngiltere'den ülkesine döndü. Devrim sonrası başlayan edebiyat tartışmalarında Bolşevikler'den uzaklaştı. 1922'de bir süre hapsedildi. Mikhail Zoşçenko, K.A. Fedin ve A. Ahmatova ile Serapion Kardeşler edebî grubunu oluşturdu. 1929'da Rus Yazarlar Birliği'nden istifa etti. 1931'de Gorki'nin araya girmesiyle Paris'e gidebildi. Anti-ütopya türünün yaratıcısı olarak G. Orwell ve A. Huqley gibi yazarlara esin kaynağı olmuştur.

İletişim Yayıncılık A.Ş. • *Tarih-Politika Dizisi 1* • ISBN 975-470-129-6

1. BASKI © *İletişim Yayınları, İst. 1991*

KAPAK *Ümit Kıvanç*
DİZGİ *Maraton Dizgievi*
DÜZELTİ *Sezar Atmaca - Fatih M. Öztan*
KAPAK BASKISI *Ayhan Matbaası*
İÇ BASKI ve CİLT *Şefik Matbaası*

İletişim Yayınları
Klodfarer Cad. İletişim Han No.7 Cağaloğlu-İSTANBUL Tel: 516 22 60-61-62

YEVGENİ ZAMYATİN - MİHAİL BULGAKOV

Stalin'e Mektuplar

ÇEVİREN *İsmail Arıkan*

Önsöz

Haziran 1931'de Zamyatin Stalin'e yazıyor. Ülkeden ayrılma izni istiyor, çünkü yazarlığını sürdürebilmesi olanaksızdır. Önceki yılın 28 Mart'ında da Bulgakov Sovyetler Birliği Hükûmeti'ne (ve özellikle Stalin'e) benzer sorunlarını iletmişti.

İki adam (ki birkaç on yıl sonra her ikisinin de büyük birer yazar oldukları görüşünde birleşilecektir) son kertede farklıdırlar. Bulgakov aydınların geleneksel değerlerine derinden bağlıdır. Kopmalardan, yıkımlardan, birden sarsılmalardan çok sıkılıyor. Kardeşlerinden birçoğu Beyazlar'ın hizmetine girmiştir. Zamyatin'in aksine, doğasından "ya-

şamsal" bir devrimcidir denebilecektir. Bir yıkım ve yenilenme karmaşıklığı sürecinde yaşama duygusu onda bir doygunluk etkisi yapıyor: "Ve ansızın, bana o denli hoş bir heyecan veren devrim. O anda, başını göğe diken büyük doğal olaylar gibi güçlü, kocaman, güvenli bir şeyin, hayatı yaşamaya değen kimi şeylerin varolduğu duyuluyordu."

O zaman 1905 yılındayız ve Zamyatin Bolşevik Partisi üyesidir. Anılarında (1929), 1917 hakkında şöyle diyecektir: "Korkunç ve neşeli 1917-1918 kışında, her şey, bilinmeyen çok uzaklara doğru hareket halinde ve kaymakta."

Zamyatin düzensizlik terimi ile anlattığı durağanlığa benzeyen her şeyden tiksiniyor; Bulgakov ise "Büyük Evrim" adını verdiği şeyi bütün devrimlere yeğliyor.

Bu temel farklılıklara karşın, bu iki insan yirmili yılların sonunun "büyük dönemeci" anında benzer konumlarda bulunuyorlar. Onlar yazın yaşamından dışlanmış, rejimin kıyıcığındaki düşmanlar addedilmişlerdir; onlara yöneltilen eleştiriler şiddetlenmektedir. Bu yıllarda edebiyatın bağımlı bulunduğu gelişmelerin ölçüsünü olaylar ortaya koyuyor.

Bu arada, Zamyatin ve Bulgakov'un yapıtlarının bütününün Sovyetler Birliği'nde yayımlanması

için seksenli yılların sonunu beklemek gerektiğini görmek ilginçtir; iki yazar yasaklı olarak kalmışlardır.

Zamyatin, Stalin'e bir tek mektup yazdı ve kuşkusuz Gorki'nin girişimi sonucu istediğini elde etti. Bulgakov ise hiçbir zaman alıcısına ulaşmayacak birçok mektup gönderdi. Paustovski'nin tanıklığına göre, öyle görünüyor ki yirmili ve otuzlu yıllarda Stalin'e (kimi kez Tarzan! imzası ile) mektup yazmak onda bir tutku haline dönüştü.

Stalin 18 Nisan 1930'da gece yarısı Bulgakov'a telefon ettiğinde, 28 Mart mektubunun ortaya serdiği ruh durumundan yararlanmayı çok iyi bildi. Bulgakov bu mektupta asıl isteklerini yeterli açıklıkla belirtmiyor, daha ziyade sıkıntılarını anlatıyordu. Özetle, önceden kaybedilmiş bir işe girişiyordu. Bu durumda isteği mümkün olan en az ilgi ile karşılandı: Ona bir iş veriliyordu, ancak böylece yazın yaşamından uzaklaştırılmış oluyor, ülke dışına çıkması yasaklanıyordu. Aynı zamanda Stalin kendi efsanesini oturtuyor, mucizeye benzer ve beklenmedik hareketi ile bir tür efsane kişiliğe bürünüyordu. Gerçekte bu, olup bitenin pratik olarak zıddıydı.

Bulgakov'un mektubunun içerdiği zayıflıkların bilincine varan Zamyatin başka türlü yazmayı, "iyi

bir mektup" kaleme almayı aklına koydu. Gerçekte Bulgakov'unki daha açık ve çarpıcı olamazdı; mektuplarında Stalin'e özgü didaktizmin karakteristik böbürlenmesini kullanmaya kadar işi vardırdı.

Bu zihinsel değerler -bizim yazarlarımız mümkün sanıyorlar ve şefle bire bir ilişki peşindedirler- yirmili yılların sonundan başlayarak Stalin'in toplum üstünde kazandığı ve sürdürdüğü büyülemeden çok söz ederler. Bulgakov uzun süre yeni bir konuşma olanağına inanacak, uzun süre yeni mucizeyi bekleyecek ve çok sonradır ki bu tutumunda yanıldığını, kendi ile oynandığını, "bütün kusurların en kötüsü" olan gevşekliğini ortaya koyduğunu anlayacak, ve bunu Usta ve Marguerite'de yazacaktır. Sıkıntıları yararlı oldu ve öyle görünüyor ki bu olaylar ve onları izleyen yeniden değerlendirmeler onu tanıdığımız biçimiyle Bulgakov'un başyapıtını yazmasına yol açmış oldu.

Fakat bu noktada nice belirsizlikler, nice acılar var. Bütün metin boyunca mucizenin, otoritenin, mutlak iktidarın... oluşturduğu büyüleme duyumsanmaktadır. Ve eğer yapıtlar "yanmazsa", kişilikler vazgeçme, bırakma, belleklerin zayıflaması ortamında sönüyor ve varolmama ödül oluyor...

20. yüzyılın en büyük Rus yazarlarından ikisinin Stalin'e mektupları, bütün bir kültürü damga-

layan bu bulanıklığa, her biri kendi tarzında, parıltılarla tanıklık ediyor.

MARIANNE GOURG

Mihail Bulgakov'un Stalin'e Mektupları

Parti Genel Sekreteri İ.V.Stalin, Yürütme Komitesi Başkanı M.I.Kalinin, Güzel Sanatlar Servis Şefi A.I.Sviderski, Aleksis Maksimoviç Gorki'nin dikkatine.

M.A.Bulgakov

(Moskova, Bolşaya Pirogovskaya,
35-a, apt 6, tel: 2-03-27)

Dilekçe

Bu yılla beraber on yıldır Sovyetler Birliği'nde yazın alanında çalışmaktayım. Bu on yılın dördü-

nü tiyatroya verdim ve kalemimden dört piyes doğdu. Bunlardan üçü *(Turbin'lerin Günleri, Zoyka'nın Dairesi* ve *Erguvan Ada)*[1] Moskova Devlet Tiyatroları'nda oynandı; Sanat Tiyatrosu dördüncüyü, *Kaçış*'ı oynamayı ilke olarak kabullenmişti, fakat sahneye koyma çalışmaları sırasında oyun yasaklandı. Şimdilerde ise *Turbin'lerin Günleri*'nin ve *Erguvan Ada*'nın afişinin kaldırıldığını öğrendim. Geçen yıl, 200. oyundan sonra yetkililerin emri ile *Zoyka'nın Dairesi* yasaklanmıştı. Tam tiyatro mevsiminin açılması anında, aşağı yukarı üç yüz kez oynanmış bulunan *Turbin'lerin Günleri* de dahil olmak üzere bütün piyeslerim yasaklandı. (...)

Bunlardan önce *Manşetler Üstüne Notlar*[2] yasaklanmıştı. Yerici anlatımlarımın derlemesi olan *La Diavoliade*'ın[3] yeniden basımı ve toparlamakta olduğum komik skeçler derlemesi de yasaklanmıştır. *Çitşikov'un Serüvenleri* kamu girişimi ile yasaklanmıştır. *Beyaz Muhafız*[4] adlı romanıma gelince, *Rossia* dergisinde yayımlanmakta iken dergi de yasaklandığından yarıda kesilmiş oldu.

Her yeni yayınıma yöneltilen eleştiri biraz daha yakından benimle uğraşıyordu; artık bende, ister düz yazı, ister tiyatro metni biçiminde olsun yapıtlarımın hiçbirinin hiçbir yerde olumlu yankı ver-

meyeceği kanısı uyandı. Sovyetler Birliği'nde ve dışarıda ben tanındıkça eleştiriler daha da azgınlaşıyordu. Özetlersem bu eleştiriler bir aşağılamalar furyasına dönüştü.

Bütün yapıtlarım çirkin kötüleme kampanyaları ile karşı karşıya kaldı, adım çamura bulandı, bu da, yalnız günlük basınla sınırlanmadı. *Büyük Sovyet Ansiklopedisi* ve *Yazın Ansiklopedisi* gibi eserler bunu kanıtlıyorlar.

Kendimi savunmada yetersiz kalınca, kısa bir süre için yurt dışına gitme izni almak üzere birkaç kez başvuruda bulundum. Talebim reddedildi.

Turbin'lerin Günleri ve *Beyaz Muhafız* benden "çalındı" ve "yurt dışına kaçırıldı". Riga'da romanımın sonunu yazacak ve benim adımla anlamsız biçimde yayımlayacak olan bir basımevi bulunmaktadır. Öte yandan dışarıda telif haklarımdan yoksun bırakılmış durumdayım.

Eşim Liubov Yevgeniyevna Bulgakova o zaman yurt dışına çıkma izni için ikinci istekte bulundu; o sadece benim işlerimi yoluna koyma amacı ile dışarı gitmeyi tasarlıyordu; bana gelince Sovyetler Birliği'nde güvence olarak kalmaya hazırdım.

Yine reddedildik.

Gepeu'nun elinde bulunan el yazmalarımın bana geri verilmesi için kaç kez istekte bulundum

Mektuplarım karşılıksız kalmadı, ama sonuç yine reddedilmek oldu.

Benden "çalınmasını" önlemek üzere *Kaçış* piyesimi dışarıya kendim götürmek için yetki rica ettim.

Reddedildim.

Bütün bunlar, on yılı aşkın zamandan beri sürmektedir; gücüm kalmamış durumdadır; bir tedirginlik atmosferinde, varolma yürekliliğini artık kendimde göremiyorum, bundan böyle Sovyetler Birliği'nde kitaplarımın yayımlanmasının ve piyeslerimin oynatılmasının yasak olduğunu biliyorum; sinirlerim bozulmuştur; sonuç olarak, Sovyetler Birliği Hükûmeti nezdinde benim için bir girişimde bulunmanızı isteme amacıyla size başvuruyorum: Karım L.E.Bulgakova ile beraber Sovyetler Birliği'nden sınırdışı edilmemizi talep ediyoruz.

M.BULGAKOV

Moskova, Temmuz 1929

Stalin'e Temmuz 1929 mektubu (kesin tarih gösterilmemiş)

Üçüncü karısı olacak olan Elena Sergevna Şilovskaya'ya mektuplar biçiminde ortaya konan Gizli Bir Dosta adlı yazısında, Bulgakov 1929 yılından bir "yıkım" yılı diye söz ediyor.

Sol muhalefetle hesabını gördükten sonra (Troçki Şubat 1929'da yurt dışına çıktı), Stalinci hizip sağ muhalefet denilen kesime gözlerini çevirdi. "Yol arkadaşları"na karşı bir kampanya başladı; sözkonusu olan komünist olmayan fakat Sovyet iktidarı ile işbirliğinde bulunmayı arzulayan yazarlardır; bunlar apolitik olmakla suçlanıyorlar. 1929'da, '20'lerin önde gelen yazarlarından Pilniak ve Zamyatin eleştiri saldırılarının başlıca hedefi olacaklardır; onlar dışarıda Sovyet rejimine karşı eserler yayımlatmış olmakla suçlanıyorlar. Zamyatin'in her türlü totalitarizmi reddeden anti ütopya Biz Ötekiler romanı ve Pilniak'ın özgürlükçü bir komünizme özlemini ve yabanıl, ilkel bir Rusya düşünü, bir ilk kaos görüntüsünü resmeden Akaju romanı sözkonusudur.

Bütün farklılıklarına karşın, bu iki kitap, Rusya'nın yaşamakta olduğu yıkımı reddediyordu. Biz Ötekiler yirmili yılların tam başlarında yazılmış ve önce Çekçe, Fransızca, İngilizce ve İtalyanca çevirileri yayımlanmıştır. Prag'da çıkan bir dergide 1929 yılında Rusça bölümler yer aldığında Sovyet eleştirisi onu antikomünist bir yergi broşürü saydı. Aynı yıl Pilniak Berlin Petropolis yayınlarında Akaju'sunu yayımlatıyordu. Bu, iki yazarın trajedisinin başlangıcıdır. Zamyatin 1931'de yurt dışına çıkacak ve ülke dışında ölecektir; Pilniak'a gelince 1937'de kurşuna dizilecektir.

Kuşkusuz böyle bir atmosferde ve kazandığı üne bakılınca, Bulgakov'un konumu daha farklı olamazdı. Önce Kaçış piyesi yasaklandı; halbuki Sanat Tiyatrosu 1928 Ekim'inin ortalarında piyesin provalarına başlamıştı. Piyes 24 Ekim'de yasaklandı, yasağın uygulanması 1929 başıdır (sonuncu prova 25 Ocak'tadır). Piyes göç edenlerin zor yaşamını gösteriyor ve beyaz general Kuludov'un şahsında iç savaşın suçları ve özverilerini sergiliyor. Kaçış birçok bakımlardan Sovyetler Birliği'ne yakınlaşmayı öğütleyen ve yurtsever duygularla ülkeye geri dönüşü savunan yön değiştirme hareketine yakındır. Piyes Edebiyat Koltuğu grubunun düşmanlığını kazandı.

Bill-Bielotserkovski'ye 2 Şubat tarihli mektubunda Stalin şöyle diyordu: "Kaçış'ın yazarı Beyazlar'ın iddiasını kısmen hatta tam olarak haklı çıkarmaya yelteniyor. Bugünkü biçimi ile Kaçış antisovyetik bir çalışmadır."

DİPNOTLAR

(1) Turbin'lerin Günleri (1926) Sanat Tiyatrosu'nda 1926'da oynanmıştır. Sözkonusu olan Bulgakov'un en tanınmış piyesi-

dir. Beyaz Muhafız romanı temel alınarak yazılmış olup büyük ölçüde otobiyografik esinli piyes Beyazlar'ın yanını tutan bir aydınlar ailesinin hikayesidir. Piyes tartışmalara ve aşırı kamplaşmalara neden oldu. Söylentiye göre Stalin onu aşağı yukarı on beş kez gördü. Bill-Bielotserkovski'ye gönderdiği daha önce değinilen mektubunda şunları yazıyordu: "Piyes zararlıdan çok yararlıdır. Unutmayınız ki, seyircilerde bıraktığı belirgin etki Bolşevikler'e elverişlidir. Turbin'ler gibi kimseler silahlarını bırakma, halk iradesine uyma ve girişimlerinin tam olarak iflasını kabul etme zorunda kalırsa, bu, Bolşevikler'in yenilmez olduğunu kanıtlayacaktır... Turbin'lerin Günleri Bolşevizm'in yenilmez gücünün tanıtımını yapmaktadır."

Erguvan Ada'nın ilk gösterimi 11 Aralık 1928'dedir. Az sonra Oda Tiyatrosu'nun Artistik Konseyi piyesi antisovyetizm nitelikli olarak suçlayacaktır. Eser, temelde tiyatro sansürüne yöneltilmiş bir yergidir. Bulgakov orada "temsil içinde temsil" aracından yararlanmıştır.

NEP'in kusurlarını yeren Zoykanın Dairesi, 1928 Haziran'ında afişlerinin kaldırılmasından önce Vaktangov Tiyatrosu'nda yaklaşık iki yüz kez oynanmıştır. Stalin piyesi sekiz kez görmüştür.

(2) *Manşetler Üstünde Notlar* 1922 ve 1923'de çeşitli dergilerde yayımlandı. Gülmece türünde yazılmış ve Bulgakov'un yazın alanındaki ilk denemelerini yansıtan bir otobiyografidir.

(3) Yerici ve gülünçleştirici anlatımların derlemesi olan *Diavoliade* 1924'de yazılmıştır.

(4) *Beyaz Muhafız* romanı *Rossia* dergisinin 3. ve 4. sayılarında yayımlandı (Ocak 1925). Orada, Ukrayna iç savaşı kaosu içinde toplum olayları ile bireysel talihlerin karşılaşması anlatılıyor.

Dramcı olarak Bulgakov'un bir seri acı başarısızlığa uğradığı

bu zamanda, onun yazın talihi Mayakovski'ninki ile kesişiyor. 1928 sonunda Mayakovski ilk kez 13 Şubat 1929'da oynanan *Tahtakurusu* piyesi ile tiyatroya yöneliyor. Bulgakov orada kendini alışılmış sözcükler listesinde bulacaktır. 1929 Eylül'ünde Mayakovski *Banyolar*'ın deneme okumasını yapacak ve o, önceki zamanların büyük klasikleri ile, özellikle de Molière'le karşılaştırılacaktır. Karşılaştırmalar Bulgakov'u derinden yaraladı; Mayakovski eğer avangard'ın tartışmasız temsilcisiyse, kendisinin de klasik alanın temsilcisi olacağını düşünüyordu. Mayakovski'ye "yeni klasik" biçiminde yöneltilen övgülere tepki olarak kendi *Molière*'ini yazmaya koyulacaktır.

Bu mektubun yazarı o anda çok sıkılmış, hasta ve umutsuz bir adamdır.

28 Ağustos'ta kardeşi Nicolas'ya şöyle yazıyordu: "Sovyetler Birliği'nde bütün piyeslerim yasaklandı ve bir tek satır düz yazım yayınlanmadı. 1929 bir yazar olarak (...) yıkımım oldu. Artık içimde hiçbir umut yoktur.

"Bir tür yılanlar, karanlık uğultular çevremde dolaşıyor, bana kelimenin bütün anlamlarında cezalandırıldığım fısıldanıyor."

SOVYETLER BİRLİĞİ HÜKÜMETİ'NE

M.A.Bulgakov

(Moskova, Bolşaya Pirogovskaya
35-a, Apt 6)

Sovyetler Birliği Hükûmeti'ne aşağıdaki mektubu gönderiyorum:

1

Bütün eserlerim yasaklandı; bu durumda, yazılarımı tanıyan vatandaşlar arasında birçoğu bana

ısrarla "komünist bir piyes" yazmamı öğütledi; öte yandan yine onlar, Sovyetler Birliği Hükûmeti'ne edebiyat eserlerimde bir zamanlar ileri sürdüğüm fikirlerden vazgeçtiğimi anlatan bir pişmanlık mektubu göndermem, özellikle gelecekte benim komünizm fikrine içten bağlı yol arkadaşları ile çalışacağımın güvencesini vermem öğüdünde bulundular.

Önerilerin amacı: İzlenmelerden, sefillikten ve karşı konulamaz bir son olasılığından kurtulmamdı.

Ben bu öğüdü tutmadım. Özetle sadece temizlikten yoksun politik bir bükülme, hepsinden öte safça bir yaklaşma olacak bu yalancı mektubu yazarak görkemli bir zamanda Sovyetler Birliği Hükûmeti'ne kendimi anlatabilmem kuşkuluydu. Bir komünist piyes yazmaya gelince, bunda tamamen yetersiz olduğumu önceden bilerek denemedim bile.

Şimdiki durumda yazınsal yaşam acılarıma artık bir son verilmesini görme arzusu ile kendimde Sovyetler Birliği Hükûmeti'ne gerçekçi bir mektup gönderme zorunluluğu duyuyorum.

2

Basın kupürlerini elden geçirdiğimde, Sovyetler Birliği'nde benimle ilgili üç yüz bir yazı çıkmış olduğunu gördüm; bunlar on yıllık bir çalışmaya ilişkindir. Onlardan üçü övgü dolu, öteki iki yüz doksan sekizi düşmanca ve aşağılayıcıdır.

Bu iki yüz doksan sekiz yazı, yazın yaşamımın bir aynada yansıması gibidir.

Aleksis Turbin[1], piyesimin kahramanı, basında çıkan yazılarda bir orospu çocuğu yerine kondu, piyesin yazarı ise yaşlı bir köpek[2] gibi gösterildi. Düzine ile davetlilerin kusmukları ile kirlenmiş bir sofranın artıklarını toplamakla uğraşan, edebiyatın zifosçusu[3] olarak nitelendirildim.

Başka yerde şu da okunabilir: "Mişka Bulgakov, domuza benzer ahbabım, bir de bana kokmuş çöp yığınlarını eşeleyen bir yazar deyimini anımsatıyor. Ona, bize çektiğin bu hayvan ağzı nedir...? diye soruyorum. Ben, ben saygılı bir kimseyim, fakat siz hak ettiği şeyi biliyorsunuz; ense köküne iyi bir tencere vuruşu."

"...Burjuvalar, biz, Turbin'lersiz, onlara aşağı yukarı bir sütyenin köpeğe yararlı olduğu kadar yararlıyız. Biliyorsunuz, bu orospu çocuğu, bu Turbin'in hiç geliri olmamasını, hiçbir başarı kazan-

mamasını isterdim." (*Sanat Yaşamı*, No.44, 1927.)

Bulgakov'un işçi sınıfı ve onun komünist idealleri üzerine etkisiz zehirli salya yığınları tüküren bir yeni burjuvazi türü olarak kalmaya mahkum olduğu söylendi (*Komsomolskaya Pravda*, 14 Ekim 1926).

Benim, bir dostun kula tenli karısından gelen itliğin çekiciliğinde olduğum (A.Lunaçarski, *İzvestia*, 8 Ekim 1926) ve *Turbin'lerin Günleri* piyesimden sadece pis koku çıktığı (*Agitprop'un Bir Toplantısının Stenosu*, Mayıs 1927) bildirildi.

Bunları dile getirmemin amacı eleştiriden yakınma ya da polemikten kaçınmak değildir. Benim amacım çok daha ciddidir.

Belgelere dayanarak açıklıyorum ki, Sovyet basınının tamamı ve gündemin kontrolünün emanet edildiği tüm örgütler, yazın çalışmamı sürdürdüğüm bütün bu yıllarda, tek sesle ve pek az görülen bir katılıkla Sovyetler Birliği'nde Mihail Bulgakov'un eserlerinin varolamayacağını gösterme çabasında bulundular.

Ben de kendi adıma, Sovyet basınının tam tamına haklı olduğunu açıklıyorum.

Bu mektuba benim yerme kitapçığım *Erguvan Ada*[4] hareket noktası olacaktır.

Sovyetler Birliği'nde bütün eleştirmenler bu piyesi "aptalca, çok fakir, etkiden yoksun" diyerek ele aldılar; onlara göre bu, devrime karşı olan aşağılayıcı bir broşürdü.

Oybirliği içindeki eleştirilere rağmen bir görüş şaşırtıcı olduğu kadar beklenmedik biçimde bunu bozmuş bulunmaktadır.

Gündem Bülteni'nin 12. sayısında (1928) P.Novistky imzalı bir eleştiri yayımlandı. Burada *Erguvan Ada*'nın "ilginç ve düşünce yüklü bir parodi" olduğu, piyeste "artistik yaratımları ezen, aktör ve yazarın kişiliğini yok eden, en yetersiz ve en köle ruhlu tiyatro klişelerini öğreten Büyük Engizisyoncu'nun kötü etkili gölgesinin dikildiği" okunabiliyordu. *Erguvan Ada*'da, köleler, dalkavuklar ve ayak öpenleri doğuran karanlık ve korkutucu güç vardı.

Orada yine deniyordu ki "bu denli kara güçler gerçekten var idi ise, burjuvazinin doruğa götürdüğü bir yazarın etkin kızgınlığı ve yermesi kesin olarak kanıtlanmış bulunurdu".

Gerçeğin nerede olduğunun sorulması yerinde-

dir.

Sonuç olarak *Erguvan Ada* nedir?

"Aptalca ve çok fakir" bir piyes mi, yoksa düşünce yüklü bir yerici broşür mü?

Haklı olan Novitsky'nin eleştirisidir. Ben piyesimin akıllıca olup olmadığını yargılayacak durumda değilim, fakat gerçekten oradan korkutucu bir gölgenin yükseldiğinin görüldüğünün ve bunun Repertkom'un gölgesi olduğunun bilincindeyim. Ortaya köleler, dalkavuklar ve terörün ne biçimde olursa olsun "hoşa gitme"ye hazır hale getirdiği kimseler çıkaran odur. Yaratıcılığı yok eden odur. Onun uğraşı Sovyet tiyatro' sanatını öldürmektir ve onu öldürecektir.

Bu düşüncelere gelince, onları ben köşe başında mırıldanmadım. Bunları tiyatro kitapçığıma yerleştirdim ve kitapçığı sahneledim. Sovyet basını *Erguvan Ada*'nın devrime karşı çıkan sövgü dolu bir broşür olduğunu yazarak Glavrepertkom'un tarafını tuttu. Halbuki bunlar sadece ağırbaşlılıktan yoksun gevezeliklerdir. Piyes hiçbir zaman devrime karşı, onu aşağılayan bir kitap değildir; bunun birçok dayanağı vardır; yer darlığı nedeniyle bunlardan hiç küçümsenmeyecek birini belirtmekle yetineceğim: Devrim o denli büyük ki ona karşı çıkacak ufak bir kitapçık yazmak olanaksızdır. Ese-

rim aşağılayıcı bir broşür, Glavrepertkom da devrim değildir.

Fakat Alman basını *Erguvan Ada*'nın Sovyetler Birliği'nde yankılar uyandıran (*Genç Muhafız*, No.1, 1929) basın özgürlüğüne ilk çağrı olduğunu yazdığında gerçeği dile getiriyor. Ben bunun çok iyi bilincindeyim. Hangi sansür olursa olsun ve hangi iktidar adına yapılırsa yapılsın sansüre karşı savaş benim yazarlık görevim olduğu gibi, ifade özgürlüğü çağrısı yapmak da görevimdir. Ben bu özgürlüğün ateşli bir tutkunuyum ve bir yazarın buna gereksinim duymadığını gösterme fikrine kapılmasının bir balığın sudan vazgeçeceğine insanları inandırmak istemesine benzeyeceğini düşünüyorum.

4

Benim eserimin temel çizgisi işte budur ve kitaplarımın Sovyetler Birliği'nde sözü edilmeye hakkı bulunmaması için de bu çizgi yeterlidir. İğneleyici anlatımlarımdan çıkarılan öteki bütün çizgiler buna bağlıdır: Günümüzün sayısız olaylarını süslemeyi sevdiğim kara ve gizemli (ben mistik bir yazarım)[5] renkler, dilime sıvaşan zehir, geri kalmış ülkemde gelişmekte olan ve karşısına benim

saygın Büyük Evrim kavramını koyduğum devrimci sürece gösterdiğim derin şüphecilik; özellikle de halkımın korkunç çizgilerini resmediyorum; bu çizgiler devrimden çok önce ustam Saltikov-Şcetrin'e ölçüsüz acılar veriyordu.

Söylemek yararsızdır ki, bütün bunları birazcık da olsa gözden geçirme fikri, M.Bulgakov'un yermeli yazılarının sadece birer kara çalma olduğu konusunda insanları kandıramamakla beraber bu iddiaları sürekli yineleyen Sovyet basınını ilgilendirmedi.

Yalnız bir kez birinin şaşırtıcı bir küçümseme ile (o zamanlar tanınmaya başlıyordum) alçak sesle "M.Bulgakov her şeye karşın çağımızın yerme yazarı olmak istiyor" dediğini anımsıyorum.

Ne yazık ki *istemek* fiilinin yanlışlıkla şimdiki zamanı kullanılmıştı. Onun geçmiş zaman yapılması uygun bulunmaktadır. M.Bulgakov iğneleyici bir yazar oldu ve bu, hiçbir gerçek yermenin (yasaklı alanlar üstüne denemeler düşünüyorum) Sovyetler Birliği'nde düşünülemediği bir zamanda oldu.

Şu canice fikrin basında açıklanmasının olağanüstü onuru bana düşmedi. Bu, azami açıklıkla, anlayışı açık olduğu kadar parlak olan ve eşsiz bir formüle varabilen V.Blium'un bir yazısında for-

mülleştirilmiştir:

Sovyetler Birliği'nde yermeci bütün yazarlar Sovyet rejimine zarar verir.

Böyle olunca, Sovyetler Birliği'nde artık benim adım geçebilir mi?

5

Bitirmek için, diğer çizgilerim; kaybolmuş olan piyeslerim, *Turbin'lerin Günleri* ile *Kaçış*'da ve de *Beyaz Muhafız* romanımda bulunur; Rus aydınlarını ülkenin en iyi sosyal katmanı olarak göstermekte direndim. Bu da özellikle, bükülmez bir tarihsel alınyazısının, hep *Savaş ve Barış* geleneğinde rastlandığı üzere, iç savaş yıllarında Beyazlar kampına attığı soylu bir aydın ailenin aracılığıyla olmuştur. Bu bağlantı kanı ile aydınlara bağlı bir yazar için kesin olarak doğaldır.

Fakat bu benzetmeler. Sovyetler Birliği'nde kahramanlarını olduğu gibi yazarını da ortaya koyarken o, Kızıllar'ın ve Beyazlar'ın üstünde tutkudan uzak yer almak için çaba harcamasına karşın bir Beyaz muhafız ve halk düşmanı belgesi alıyor; bundan sonra, o kendini artık Sovyetler Birliği'nde tükenmiş bir adam sayabilir, herkes bunu kolaylıkla anlayacaktır.

6

Edebiyatçı portrem tamamlandı. Bu aynı zamanda bir politik portredir. Onun içerdiği suçun ağırlığını bilemiyorum, ancak bu portre dışında hiçbir şey aranmamasını ısrarla istiyorum. Bunlar mutlak bir iyi niyetle yapılmıştır.

7

Bugün yıkılmış durumdayım.

Bu yıkımı Sovyet kamuoyu büyük bir sevinçle kabul etti ve bu durumu olumlu kazanç deyimi ile tanımladı.[6]

Yıkımımı yorumlamada R.Pikel liberal bir düşünce geliştirdi (*İzvestia*, 15 Eylül 1929): "Bununla, Bulgakov'un adının Sovyet tiyatroculuğu listesinden silinmesini kastetmiyoruz."

Ve boğazlanmış yazarı yüreklendirmek için: "Sözü edilen sadece oldukça eski piyeslerdi."

Bununla beraber yaşam rastlantılarla dolu, Glavrepertkom R.Pikel'in liberalizminin kesinlikle temelsiz olduğunu gösterdi.

Ayrıca 18 Mart 1930'da Glavrepertkom'dan, özetle bunun hiç de benim eski piyeslerimden biri değil, fakat tam tamına en sonuncusu olduğunu bildiren bir kâğıt alıyordum. Bu da temsili yasak-

lanmış olan Cabale des Dévots'yu (Yobazlar Birliği) (Molière) anımsatıyor.

Kısa keseceğim: Yönetim iki satırla benim çalışmamı, yetkili uzmanların parlak diye nitelediği fantezimi, bir piyesi kütüphaneye gömüyordu.

R.Pikel yanılıyor: Yıkılan, ezilen yalnız geçmişteki eserlerim değil, şimdiki eserlerim, hatta gelecektekilerin hepsidir. Ve ben, şeytan üstüne bir romanın, bir komedinin taslaklarını ve *Tiyatro* adlı ikinci romanımın ilk sayfalarını kendi ellerimle ateşe attım.

Bütün bu yazdıklarım umutsuz bir durumu gösteriyor.

8

Sovyet hükûmetinden benim bir politikacı olmayıp sadece bütün üretimini Sovyet sahnesine adayan bir yazın adamı olduğumun gözönünde tutulmasını istiyorum.

Şu iki habere dikkat edilmesini istiyorum; bunlar benim kişiliğime değinmektedir ve Sovyet basınında çıkmışlardır.

1925'de şu okunabilir: "İşte yol arkadaşlarının elbisesini giyme zahmetine bile girmeyen bir yazar ortaya çıkıyor."

Ve 1919'da: "Onun hüneri yazılarının gerici karakterinden daha az belirgin değildir."

Yazma olanaksızlığına itilmenin benim için yaşarken gömülme olacağını düşünmenizi sizden rica ediyorum.

9

Sovyetler Birliği Hükûmeti'nden en kısa sürede bana eşim Liubov Yevgeniyevna Bulgakova ile beraber Sovyetler Birliği toprağını terk etme emri vermesini rica ediyorum.

10

Sovyet iktidarı nezdinde bütün insanlığa başvuruyorum ve açık kalplilikle iktidardan, kendi vatanında hiçbir yararı olamayan bir yazara özgürlük verilmesini dilemekteyim; bu yazar, işte benim.

11

Eğer yazdıklarım yeterince ikna edici değilse ve eğer Sovyetler Birliği'nde kalan günlerim için susmaya hüküm giymişsem, Sovyet hükûmetinden bana uzmanlığım içinde bir iş verilmesini ve sah-

neye koyucu olarak bir tiyatroda görevlendirilmemi istiyorum.

Açıkça bir görev emri istemekteyim, bunu çok fazla ısrarla dilemekteyim, çünkü Sovyetler Birliği'nde yüksek düzeyde nitelikli uzman olarak yararlı bulunabileceğim tek alanda çalışma olanağı bulmak için yaptığım bütün girişimler tam bir fiyasko ile sonuçlandı. Hizmetimi önerdiğim her defasında ürküntü yaratıyorsam da, adım bir simge oldu; bununla birlikte Moskova'da sahne ile ilgili her işde benim istisnai yeteneklerimi pek iyi tanıyan çok sayıda aktör, sahneye koyucu ve hatta tiyatro müdürleri bulunmaktadır.

Sovyetler Birliği'ne bir sahneye koyma uzmanı, yetişmiş, aşırı doğru, en küçük sabotaj işine giremeyecek bir aktör öneriyorum; o Shakespeare'den bugünün oyunlarına kadar herhangi piyesi anlayarak sahnelemeye hazırdır.

K.S.Stanislavski ve N.İ.Nemiroviç Dançenko gibi ustaların yönettiği eşsiz bir okul olan Birinci Sanat Tiyatrosu'nda sahneye koyucu yardımcısı olarak atanmak istiyorum.

Sahneleyici olarak atanmazsam bir figüranlık işi istiyorum. Ve eğer ben figüran da olamazsam bana beden gücü kullanacağım bir iş verilsin.

Ve eğer bu da olanaksızsa, Sovyet hükûmetin-

den benim için ne uygun görürse onu yapmasını, fakat kımıldamasını istiyorum; beş piyes yazan, Sovyetler Birliği'nde ve dışarıda tanınan bir tiyatro yazarı bugün sefaletle, sokakla, ölümle karşı karşıya bulunmaktadır.

M.BULGAKOV
Moskova, 28 Mart 1930

Bu mektup özel bir önem taşımaktadır. Gerçekten Bulgakov burada kendinin özgün edebiyatçı ve politik portresini vermektedir. Ve özellikle öyle görünüyor ki bu mektup 18 Nisan 1930'da yazarla Stalin arasında geçen ünlü telefon konuşmasına neden olmuştur. Bu konuşmanın Bulgakov'un yaşamı ve eseri için çok büyük önemi olacaktır.

DİPNOTLAR

(1) Bezimenski'nin Meyerhold'un sahneye koyduğu *Silah Sesi* piyesinden bir alıntı. VAPP'ın (Pan-Rus Proleter Yazarlar Derneği) en etkin üyelerinden biri olan proleter şair Bezimenski burada aşırı olumsuz bir Beyaz subay çehresi çiziyordu. Bu subay Aleksis Turbin adını taşıyordu (Bulgakov'un romanının ve piyesinin başlıca aktörlerinden biri olup, yazarla yakınlığı açıktır):

Ve dahi, kardeşimi anımsıyorum
Kara bıyıklı bir subay
Aşırı bir kine yakalanmış
Ona işkence yaptı, dostlarım
Bir sadist, bir cellat.

Sorokin:

Kendi ellerimle boğacağım!
Bize söyleyin bu orospu çocuğu kimdi,
Söyleyin adını! Söyleyin! Söyleyin!
Albay... Aleksis... Turbin...
Albay... Aleksis... Turbin!

Aynı Bezimenski Zamyatin'e de sataşacaktı. *Edebi Gazete*'nin 2 Mayıs 1929 sayısında onu şöyle tanımlıyordu: "Tip-Zamyatin. Tür-Eugène. Sınıf, Burjuva-Kırsal alanda-Kulak-Türlü yozlaşmaların kalıntısı-İyi not ediniz: Düşman."

(2) "Bakın, şimdi genç Sanat Tiyatrosu yaşlanmış bir it üzüntüsündeki bir yazarla dayanışmada bulunuyor." (V.Blium, 1926 sonu). Burada Bulgakov'un Sovyetler Birliği'nde ancak 1987'de yayımlanacak olan *Köpek Kalbi* (1926) anlatısına bir anıştırma yapılıyor.

(3) "O, Zoyka'nın dairelerinde ev işi yapıyor." (S.İakubovski, 29 Ekim 1926).

(4) "Bu yıl, Ekim Devrimi'ne karşı yöneltilmiş bozguncu, aşağılayıcı bir yayından başka bir şey olmayan bir piyes görebildik; bu kitapçık baştan başa bize düşman olan güçleri desteklemektedir. Bu piyes *Erguvan Ada*'dır." (Litovski, 20 Haziran 1929).

(5) Burada Bulgakov'un çok belirgin olarak ideal tercihlerini bildirdiği gözlemlenebilir: "Ben mistik bir yazarım." Öte yandan o, en fazla açıklıkla devrim kavramına karşı olduğunu anlatıyor, ona karşın barışçı evrimi yeğliyor (çekici hikâye *Talihin Yumurtaları* içinde değinilmiş konu). Bu evrime gerekli reformları yapmak aydınlara düşmekte, halkı eğitme görevi de onların olmaktadır.

Bu da 1930 bağlamında Sovyet ideolojisinin kutsallar kutsalına dil uzatmak, yazarın umutsuzluğunun ölçüsünü de veren ataklık oluyordu. Onun artık yitirecek bir şeyi bulunma-

maktadır.

(6) 6 Mart 1929 tarihli *Moskova Akşamı*'nda, kısa bir yazı şöyle diyordu: "Tiyatrolar bundan böyle Bulgakov'un piyeslerinden temizlenmiştir."

Bu mektup 31 Mart'ta Sovyetler Birliği Hükûmeti'ne ve 1 Nisan'da da Stalin'e, Molotov'a, Kaganoviç'e, Kalinin'e, Yagoda'ya, Bubnov'a, Kon'a gönderildi. Sözkonusu olan, yürekli ve bir anlamda da umutsuz bir mektuptu. Mektupta Bulgakov'un aşırı sinirliliği hissedilmektedir. Her ne kadar üzüntüsünü uzunca ortaya koyuyorsa da, gerçek isteklerini yeterince açıklıkla açıklamıyor. Yurt dışına gitmede kararlı mıdır ya da Sovyetler Birliği'nde kalmayı mı yeğlemektedir ve hangi koşullarda? Piyeslerine yönelik yasaklardan yakındıktan sonra, konumun değişebileceğini düşünmediği, dışarı gitme isteğinin reddi durumunda (o bunu kesin gibi görüyor) tiyatroda daha alt bir işi önceden kabullendiği anlaşılmaktadır.

Ülkeden ayrılma izni istemek üzere sırası gelince Stalin'e başvurmaya karar verecek olan Zamyatin başka türlü hareket edecektir. Bulgakov'a 1931'de şunu yazıyordu: "Bir yanlışlık yaptınız, o nedenle bir redle karşılaştınız. Mektubunuzu kötü tasarladınız, devrim, evrim, yerme üzerine gözlemlerinizi yazdınız... Halbuki açık ve kesin olarak, sizin sadece yurt dışına gitmek istediğinizi yazmanız gerekiyordu, nokta! Hayır, ben, iyi bir mektup yazacağım!"

Zamyatin olumlu cevap aldı; mektup yazma biçiminin yarar getirip getirmediği sorulabilir. Ancak Bulgakov'un mektupları Stalin'in kendi yararına kullanmayı bildiği birçok zayıflığı ortaya koyuyordu.

18 Nisan 1930'da Stalin yazara telefon etti; yazar uyuyordu ve bunun bir an şaka olduğunu sandı. Stalin muhatabını beklenmedik bir zamanda yakalıyordu ve konuşmayı istediği gibi yönetecek durumda bulunuyordu. Yazarın üçüncü eşi

Elena Sergevna görüşmeyi aşağıdaki biçimde aktaracaktı:
"- Mihail Affanasseviç Bulgakov?
- Evet.
- Stalin yoldaş sizinle konuşacak.
- Ne? Stalin mi? Stalin mi?
Arkasından Gürcüce'ye çalan bir ses geliyor:
- Evet, sizinle konuşan Stalin yoldaştır. İyi günler Bulgakov yoldaş.
- İyi günler, Josef Vissarionoviç.
- Mektubunuzu aldık. Yoldaşlarla birlikte okuduk. Yakında olumlu bir cevap alacaksınız... Yurt dışına gitmek istiyorsunuz, değil mi? Bizden iyice bıktınız mı?
- Bu son zamanlarda, şu soruyu uzun süre düşündüm: Bir Rus yazarı vatanı dışında yaşayabilir mi? Ve bana öyle geliyor ki, hayır.
- Haklısınız. Benim görüşüm de budur. Nerede çalışmak istiyorsunuz? Sanat Tiyatrosu'nda mı?
- Evet, isterdim, fakat oradan hep olumsuz cevaplar geldi.
- İstekte bulununuz. Bana öyle görünüyor ki, bu kez, kabul edecekler. Uzunca konuşmak için karşılaşmamız gerekecek.
- Oo evet. Josef Vissarionoviç. Sizinle konuşmaya ihtiyacım var.
- Evet, kesinlikle bunun için bir zaman bulmak gerek. Ve şimdilik hoşça kalın.
Çok yorucu bir bekleme ile geçen haftalar sonunda, bu görüşme Bulgakov'a bir mucize gibi geldi. Yaşam, *Molière*'inde gösterdiği güçlü bir monarkla koğuşturmaya uğramış bir yazarın karşılaşması durumunu yeniden üretmiyor mu? Tarihin hemen Moskova turu yapması gerekiyordu (bundan söz etme Bulgakov için, gözden düşmüş bir yazar durumunu değiştirme bakımından yararlı olabilirdi) ve Rus masalındaki "i-

yi Çarlar"ın arasına katılmak isteyen Stalin'in adının 1930'-dan başlayarak sahip olduğu bir tür esrarlı birleşim ölçülebilirdi.

Öte yandan, Stalin'in telefonunun 14 Nisan 1930'da intihar eden Mayakovski'nin cenaze töreninin hemen ertesine rastlamasını da anımsamak gerekmektedir. Adını sonsuza dek devrime veren bir şairin akıbetinin diktatörden uzakta tutulması bu girişim sayesinde mümkün olabilirdi, hele ki Sobol ve Essenin'in intiharları sonrası. Bulgakov'un bu rastlantılarda mistik bir yan görmesi mümkündür. Kutsal haftanın ilk günü ölen Mayakovski bir bakıma "onun sıkıntısını üstlenmiş", haçta onun yerini almıştı. Bulgakov için bu ölümün önemi, 28 Aralık 1930 günkü *Cenaze Töreni* şiirinde açıkça görülüyor. Bundan sonra Bulgakov'un eserinde, özellikle *Usta* ve *Marguerite*'de intihar, silah sesi, aşırı tutku motifi anıştırmalı olarak Mayakovski'nin suretinde biraraya gelecektir. Gerçekte bu motifler Bulgakov'cu görüşte çok erken yer aldı ve Nisan 1930 olayları sadece çok eski takıntıları belirginleştirdi.

18 Nisan günkü telefon konuşması Stalin'e, bütün olası suçlamalardan arınarak, kendi mitini ortaya koyma fırsatını veriyordu. Konuşmayı yönlendiren o idi ve Bulgakov sadece karşılık vermişti. Öylece birçok önemli problem, özellikle ülkeden çıkış olasılığı sessizlikle geçiştirilmişti.

Bulgakov bunu pek geç anlayacaktı.

M.BULGAKOV'DAN İ.V. STALİN'E

Ey peri, bizim şarkımız bitti
Ve periye sesini geri vereceğim
Ve sen gönenç saatlerini yeniden bulacaksın
Olgun buğday tarlanı hasat ederken.

GİRİŞ

Pek sayın Josef Vissarionoviç

Sessizliğe gömüldüğümden bu yana bir buçuk yıla yakın zaman geçti. Bugünlerde kendimi çok

ağır hasta hissediyorum, benim ilk okuyucum olmanızı istiyorum.

1931 başı

Bu mektubun kesin tarihi gösterilmemiştir, mektup yarımdır. Stalin'e yöneltilmiş, başlanmış, tasarlanmış ve asla yollanmamış uzun mektuplar serisinden birisi olduğu varsayılabilir... Paustovski anılarında Bulgakov'un bu zamanlarda vaktini Stalin'e Tarzan imzası ile mektuplar yazmakla geçirdiğini bildirmektedir.

Üst yazıda Nekrassov'un 1876 tarihli kısa bir şiiri veriliyor.

Bulgakov burada, Stalin'e "kendisinin ilk okuyucusu" olması isteğini açıklıyor. Kuşkusuz burada Bulgakov'un, trajik ve muzaffer talihini kendininki ile birarada düşündüğü Puşkin'in yazılarını kişisel olarak I. Nicola'nın sansür etmesi akla geliyor. Rus edebiyatının efsane kurucularından birine bu konuda vurgun ve istiyor ki, yazar adını hakedenler Puşkin'i onun tarzında düşlesinler. Bu tümcede kısaca açıklanmış bu arzu aynı zamanda belirsiz bir umut içeriyor. Stalin'le kişisel ilişkiler kurmak. Sözkonusu olan saflık mı, dalkavukluk mu, kendine acı çektirme mi ya da büyülenme mi?

Kuşkusuz bunların hepsi... Bulgakov'un maddi durumu iyileştirilmiş olsa da piyesleri hâlâ yasaktır, düz yazıları yayımlanmıyor. Çökmüş, hasta, vaktini yeni bir görüşme, yeni

bir konuşma beklemekle geçiriyor, sürekli Stalin'den söz ediyor. Paustovski 1965'de buna tanıklık ediyor:

"Bulgakov üzgündü.

Yayımlanma olanaksızlığı içinde, hem güldürücü, hem de melankolik küçük hikâyeler uyduruyor ve onları bir fincan çayla birlikte yakınlarına anlatıyordu.

Hikâyeler arasında birini anımsıyorum...

Bulgakov üzgün ve yorgun, Stalin'in yanına geliyor.

- Otur, Mişa. Niçin keyifsizsin? Ne oluyor?

- Yazdığım bir piyes nedeniyle üzgünüm.

- İyi bir piyes yazıldığında memnun olunur! Ve sen, aksine, iyice üzüntülüsün!

- Tiyatrolar onu istemiyorlar, Josef Vissarionoviç.

- Onun nerede oynanmasını istiyordun?

- Sanat Tiyatrosu'nda Josef Vissarionoviç.

- Tiyatrolar her şeyi yaparlar! Kaygılanma, Mişa! Otur diyorum sana!

Ve işte Stalin telefona uzanıyor.

- Alo, Madmuazel! Madmuazel, beni işitiyor musunuz? Sanat Tiyatrosu'nu veriniz! Evet, Sanat Tiyatrosu! Kimle görüşüyorum? Müdür mü? Alo, ben Stalin. Alo! Orada mısınız?

Ve kızmaya başlayan Stalin, telefonda bütün gücü ile solumaktadır.

- Bu Haberleşme Komiserliği, ahmaklar kalabalığı. Telefonları ancak kendi gereksinmelerine yarıyor. Madmuazel, Sanat Tiyatrosu'nu bir daha bağlayınız. Evet, onu yine bağlayınız, herhalde Çince konuşmuyorum. Kimle görüşüyorum? Sanat Tiyatrosu mu? Ben, Stalin. Ayrılmayınız! Müdür nerede? Nasıl, öldü mü? Şu anda mı? Son günlerde insanlar pek sinirli oldu!"

M.BULGAKOV'DAN İ.V. STALİN'E

Komünist Parti Genel Sekreteri
Josef Vissarionoviç Stalin'in dikkatine

Pek saygın Josef Vissarionoviç!

"Çağdaş bir yazar olma arzusu içimde gittikçe artıyordu. Fakat aynı anda öyle görünüyordu ki, dönemini resmetmek isteyen, kimi önemli çalışmayı uyum içinde olumlu bir sonuca götürmeyi arzulayan, bağımsız düşüncelere sahip olamaz ve ge-

rekli sakinlik içinde bulunamaz.

"Günümüz fazla canlı, fazla çalkantılı, çok sinir bozucudur; ve yazar bunun bilincine varamasa bile kalemi yerici olmaktadır."

"...Bütün yaşamım boyunca, bana kişiliğimle ilgili kimi büyük özveride bulunmanın düşeceği ve yurdumdan uzakta öğrenimde bulunmamın vatan hizmeti olacağı duygusunu taşıdım."

"... Yalnız bir şey biliyordum: Eğer dışarı gidersem, bu, hiçbir zaman, yabancı ülkelerde eğlenmek için olmayacak, daha çok Rusya dışında bulunnunca ancak Rusya'nın değerini anlayacağımı ve ancak ondan uzak kalınca onun aşkına varacağımı duyarmışcasına acı çekmeyi denemek için olacaktır."[1]

N. GOGOL

1 Temmuz'dan 1 Ekim 1931'e kadar bana dışarı çıkış izni verilmesi konusunda Sovyetler Birliği Hükûmeti nezdinde bir girişimde bulunmanız için size candan yalvarıyorum..

Bir buçuk yıllık sessizlikten sonra, önüne geçilemez bir yaratma gücünün, içimde yeni projeler, geniş ve sağlam projeler yeşerttiğini belirtme zorunluluğunu duyuyorum ve Hükûmet'in bana bunu gerçekleştirme olanağı sağlamasını rica ediyo-

rum.

1930 sonundan beri yoğun sıkıntılar, sinir bozuklukları, kalp ağrıları nöbetlerinden acı çekmekteyim, ben bir tür yaşayan ölü haline geldim.

Fikirler, projeler, bende çok, fakat fiziki gücüm, hiç kalmadı, projelerin gerçekleştirilmesi için gerekli koşullara gelince, bunlar hiç yoktur.

Hastalığımın nedeni iyi bilinmektedir ve bu çok açıktır.

Rusça yazan yazarlara açılan etkinlik alanında, edebiyatın biricik kurdu bendim. Bana tüylerimi boyama öğütlendi. Aptalca bir öğüt bu. Bir kurt boyandığında ya da kırkıldığında, bir kanişe benzemez.

Ve beni tam bir kurt saydılar: İnsanı çökertmek için edebiyatçıların bulduğu en iyi kurallara göre, ben yıllar yılı kapalı bir yerde bırakıldım.

Yüreğimde kin taşımıyorum, fakat çok yorgunum ve 1929 sonunda iyice yıkıldım. Yabani hayvanların bile yorgunluğun ne olduğunu anladığını biliyor musunuz?

Yabani hayvan, bir kurt, bir edebiyat adamı olmaktan vazgeçti. Açık söylersek bu, gevşemedir.

Suskun bir yazar mı, artık o yok. Susuyorsa, o gerçek bir yazar değildir, hepsi bu.

Ve gerçek bir yazarın eğer sesi çıkmıyorsa o çü-

rümeye mahkumdur.

Hastalığımın nedeni yaşadığım koğuşturma yıllarında ve bunu izleyen sessizliğimde aranmalıdır.

*

İşte geçen yıl süresince yaptığım: Büyük güçlüklere karşın N.Gogol'ün *Ölü Ruhlar* eserini tiyatroya uyarladım. Sanat Tiyatrosu'nun sahneye koyucusu olarak piyesin seyirciye sunulmasında çalıştım. Hasta oyuncular olduğunda aktör olarak da görev yaptım.

Sanat Tiyatrosu bu yıl yapılan bütün kutlamalar ve devrimci bayramlar için beni yönetmen seçti.

TRAM'da[2] da çalıştım, gündüzleri Sanat Tiyatrosu'ndaydım, akşamları TRAM'a dönüyordum.

Artık çalışmama gerek kalmadığını ve TRAM'a hiçbir yararım olmadığını anladığım zaman, 15 Mart 1931'de TRAM'ı bıraktım.

Sanprosvet Tiyatrosu'nda bir eseri sahneye koymaya başladım (onu Haziran'da bitirmeliyim).[3]

Geceleri ise, kendimi yazmaya verdim.

Fakat gücüm buna yetmiyor.

*

(...) Ben tükenmiş durumdayım.

*

Şu anda, bütün duygularım benzerlik gösteriyor, karalarla çevrilmiş fikirlerim, üzüntüler ve benim alışılmış yermeciliğim beni zehirliyor.

Yazar olduğun zaman, Parti üyesi olsun ya da olmasın herkes, kimi şeyler yazıp yayımladığım anda, yabancı ülkeleri görememeye mahkum olacağıma, pek de başarısız kalmayarak, beni inandırmaya uğraşıyordu.

Durum bu olunca ufkum kapalıdır, bir yazarın gidebileceği en yüksek okuldan yoksun bırakılıyorum, çok önemli problemlere bana özgün çözüm getirme olanağı benden alınıyor. Bana bir tutuklu psikolojisi aşılanıyor.

Bu koşullarda Sovyetler Birliği'ni, kendi memleketimi nasıl öveceğim?

*

Size yazmadan önce ben her şeyi ölçtüm. Dünyayı görmeliyim ve hemen geri gelmeliyim. İşte

işin özü.

Josef Vissarionoviç size bildirme zorunluluğu görüyorum ki, sanat dünyasının önemli ve yurt dışına gitmeye alışkın kişileri benim için dışarıda kalmanın olanaklı olmadığını en ciddî biçimde çok önceden açıkladılar.

Hükûmetin bana kapıyı açması durumunda, dönüş yolunu kapayacak türden kapıyı arkamdan dikkatsizlikle çarpmaktan sakınmam konusunda beni uyardılar; bu kuşkusuz piyeslerimin yasaklanmasından çok daha ağır bir mutsuzluktur.

Çalışmamla içtenlikle ilgilenenlerin hepsinin ortak görüşü, benim kendi ülkemden, Sovyetler Birliği'nden başka hiçbir ülkede düşünülemeyecek oluşum: On bir yıl süresince elbette ki beni besleyen bu düşünce oldu.

Benzer dikkat çekmeleri, bir zaman dışarıda kalmış bulunan karımdan gelen en inandırıcı olanını aklımda tutuyorum; yurt dışına çıkarılmayı isteme noktasına geldiğimde, o kendinin dışarıda kalmayı arzu etmeyeceğini ve dışarıya çıkarsam üzüntüden bir yıldan daha az bir zamanda öleceğimi söyledi.

(Bana gelince, dışarıya hiç gitmedim. *Büyük Sovyet Ansiklopedisi*'nin belirttiği yerlerde hiçbir zaman oturmadım.)

Eserlerim yasaklandığı zaman bir eleştirmen "Sovyet tiyatrosu Bulgakov'a hiç gereksinim duymadı" diye yazıyordu.[4]

Sovyet tiyatrosunun bana gereksinimi olup olmadığını bilemem, fakat benim ona gereksinimim var, hatta onsuz boğulurum.

*

Sovyetler Birliği Hükûmeti'nden benim sonbahara kadar eşim Liubov Yevgeniyevna Bulgakova'yla birlikte ülke dışına çıkma izni vermesini istiyorum. Bu iyiliği istiyorum, çünkü çok ağır hastayım ve yakınlarımdan birinin bana eşlik etmesi zorunludur. Yalnız kaldığım zaman acı çekiyorum.

Eğer bu mektup ek açıklamalar gerektirirse, çağrılacağım yerdeki kişiye bunları etraflıca bildiririm.

Bitirirken, şunu söylemek isterim ki, Josef Vissarionoviç, yanınıza çağrılmak gibi bir düşüm var.

İnanınız ki, bunu istememin nedeni sadece benim için elverişli bir çözüm imkânı görmem değil, aynı zamanda Nisan 1930'da bana önerdiğiniz şeylerin zihnimde çok derin bir iz bırakmasıdır.

Şöyle demiştiniz "Belki dış ülkeye gitmeniz gerçekten gerekiyor..."

Konuşmaya dayalı olarak ben şımarmadım. Bütün yıl süresince Sovyetler Birliği tiyatrolarında sahneye koyucu olarak bir hükümlü gibi çalışmam için o tümce yeterince beni etkiledi.

M.BULGAKOV
Moskova, 30 Mayıs 1931

(Bolşoya Pirogovskaya, 35-a, apt 6,
Tel. 2-03-27)

DİPNOTLAR

(1) Mektubun uzun başlangıcı Gogol'ün *Bir Yazarın İtirafı*'ndan alıntıdır. Bu metin *Dostlarımla Yazışmamdan Seçme Parçalar*'ın başarısızlığındansonra 1847'de kaleme alınmıştır. Bulgakov gerilere bakarak kendini Stalin'le olan konuşmasının yeni bir yorumuna kaptırıyor, bu konuşma ona şeytanca bir tuzak gibi görünüyor. O bir yazar olarak içini dökmekten vazgeçiyor. Küçük ve büyük yanlışlıkların geri götürülemeyeceği fikri (daha gençlik eserlerinde var), onu edebiyatla doğrudan ilişkiye sokan bir tematikle gelişmekte iken, burada, *Usta ve Marguerite*'de "en büyük kusur" olarak gösterilen gevşeme motifi öne çıkıyor. Bu çok zor yeniden değerlendirme Bulgakov'un başyapıtlarının doğmasına yol açan etken olacaktır.

(2) TRAM: Emekçi Gençlik Tiyatrosu.

(3) "Kendimi geceleri yazmaya verdim." Kuşkusuz iki yıl önce bırakılan ve *Usta ve Marguerite* olacak olan "Şeytan Üstüne Roman"dan sözetmektedir.

(4) Burada değinilen R.Pikel'in (28 Mart 1930 mektubunda adı geçiyor) bir görüşüdür. Tarihi ise 15 Eylül 1929'dur. Bulgakov bu zamanda durumunu "büyük yıkıntı" yılı süresince bu-

lunduğu ruhsal düzeyle karşılaştırılabilir görmektedir.
Bulgakov'un beklemesi boşuna oldu. Mektubuna karşılık alamayacaktı ve yorulmaksızın düşlemekten hoşlaştığı görüşme de gerçekleşmedi. Ağustos 1931 sonunda, umutsuzluğundan ve sinir bozukluğundan söz etmek için Veresayev'e mektup yazdı. Bunun nedeni, şu tamamlanmamış konuşma, çökmüş umutlardı:
"Ve durmadan bana acı veren bir mutsuzluk: Genel sekreterle konuşma olmadı. Ürpermeler içindeyim, mezar karanlığında bulunuyorum. Delice başka ülkeleri görme isteği duyuyorum; bu yolculuk kısa bir süre için olacaktır. Bu düşünce ile uyanıyorum ve onunla uykuya dalıyorum.
"Bütün bir yıl süresince, ne olduğunu anlamak için kafa patlattım. Yoktan işitmelerin bir oyuncağı da hiç değilim. Onun dediğini çok iyi duydum: "Belki dış ülkeye gitmeniz gerçekten gerekiyor."
"Evet o böyle söyledi! Ne oldu? Hatta beni kabul etmeyi de istiyordu!"
Şu birkaç satır, ünlü konuşmanın sözcüklerinin inanılacak denli açık olarak düzenlenmiş bulunmadığını göstermektedir; tanıklıklara ve benzer değinmelere bakınca "dış ülkeye hareket etmek", "yurt dışına gitmek", "ülkeden çıkmayı istemek" örneklerini buluyoruz. Bulgakov'un tümcelerinin, bunlarda görülen tamamlanmışlık durumunu hiç taşımıyor olduğu düşünülebilir. Bulgakov ünlü telefon konuşmasında ne bitmiş ne de kesinleşmiş olan anlamı şüphesiz değiştirmek için, bu görüşmeyi durmadan yeniden yaratmaya özen gösteriyor.
Ocak 1932 ortalarında Enukidze'den Stanislavski'ye gelen bir telefon, *Turbin'lerin Günleri*'nin yeniden sahnelenmesini istiyordu. Popov'a 25 Ocak mektubunda Bulgakov "yaşamının yarısının kendine geri verildiği"ni bildirecektir. Söylenen-

lere göre tiyatroya gelen Stalin şaşıracak ve *Turbin'lerin Günleri*'nin afişini görmediğinde, soracaktır.
Halbuki Stalin, Bulgakov'un hiçbir piyesinin oynanmadığını yakından biliyordu.
14 Mart 1932, Leningrad Büyük Dram Tiyatrosu *Molière*'i reddediyor ve Bulgakov'la olan anlaşmayı bozuyordu; bu olay bir "fin bıçağı saplanışı" gibi her şeyi gösteriyordu. İki karşıt işi aşağı yukarı aynı zamanda yapmayı ya da söylemeyi içeren bu yöntem, Stalinci uygulamaların karakteristiğidir. Yapılan haksızlık sürüyor, fakat o, bir süreklilik içinde yer alıyor gibi görünmüyor; bir rastlantı, bir yanlışlık sözkonusudur. Bu da onlarca hiç önemli değildir.
14 Nisan 1932'de Bulgakov, Popov'a şunları yazıyordu: "Şimdi bakışlarımı her gece ileriye değil yalnız geriye çeviriyorum; doğrusu gelecekte kendim için hiçbir şey görmüyorum. Geçmişte beş hayati hata yaptım. Eğer onları yapmamış olsaydım, ölüm üzerine bu konuşmalar olmayacaktı; güneş bile bir başka parlayacaktı ve ben alacakaranlıkta dudaklarımı oynatarak sessizce keşifler yapmayacaktım, masamın arkasında çok rahat oturuyor olacaktım. (...) Fakat şu anda yapılacak hiçbir şey yok, artık çok geç. Beni bir bayginlık durumunda yakalayan ve bana iki hatayı yaptıran bu beklenmedik aşırı çekingenliğe lanet etmekle yetiniyorum. Bu güvensizliğe bir neden buluyorum; çekingenlik, bitkinliğe dayalı olarak birden bastırmaktadır (...). Bu bir avunma değildir."
O halde Mayıs 1931 mektubunun herhangi bir sonuç alması şüpheli görünmektedir.

M.A. BULGAKOV'DAN STALİN'E

Stalin yoldaşın dikkatine,

Mihail Afanasseviç Bulgakov
Moskova Gorki Sanat Tiyatrosu'nda
Tiyatro Yazarı ve Yönetmen

Pek saygın Josef Vissarionoviç!

Benimle ilgili birkaç olayı bilginize sunmama izin veriniz.

1

Bu yılın Eylül ayı sonunda, Sanat Tiyatrosu yönetiminden sorumlu Devlet Komisyonu Başkanı'ndan yurt dışına çıkma izni (eşim Elena Sergevna Bulgakova ile beraber iki aylık gezi) verilmesi isteğinde bulundum.

Dilekçemde yolculuğumun amacını açıklıyordum, Batı Avrupa'da göreceklerimi anlatacağım bir kitap yazmak (dönüşümde, Sovyet yayınevlerine bu kitabı basmalarını önereceğim).

Sinir bozukluğundan gerçekten acı çekmekteyim ve yalnızlığa dayanabilmem fiziki olarak olanaksız bulunmaktadır; bunun için eğitimi ve bakımı benim yükümlülüğümde olan yedi yaşındaki üvey oğlumu iki aylık bir süre için burada bırakarak eşimin benimle gelmesine izin verilmesini istedim.

Başvurumun olumlu sonuçlanacağını ya da reddedileceğini düşünüyordum: Başka herhangi bir cevap olamaz zannediyordum.

Bununla beraber, beklentimin aksine tam olarak üçüncü tip bir karşılık geldi.

17 Mayıs'ta bana telefon edildi; şöyle dendi

- Yurt dışına gitmek için bir istekte bulundunuz mu?

- Evet.

- Biri kendiniz, öteki karınız için iki form doldurmak üzere Moskova Yürütme Komitesi Dışişleri Bölümü'ne başvurunuz.

- Ne zaman gitmeliyim?

- Ne kadar erken olursa o kadar iyi, durumunuz 21 ya da 22 Mayıs'da incelenecektir.

Sevincimden telefonda konuşanın adını sormayı bile akıl etmedim ve eşimle beraber derhal Dışişleri Bölümü'ne gittim; adımı verdim. İlgiliye telefonla çağırıldığımı söyleyince, o beklememi söyledi, yan odaya geçti ve döndüğünde formları doldurmamı istedi.

Bunu yaptık, o okudu, her birimiz için vesikalık ikişer fotoğraf ekledi; ödeme yapmak istedim, fakat o bana:

- Pasaportlar parasız olacak, dedi.

Kimlik kartlarını uzattığımda istemedi:

- Daha sonra uluslararası pasaportlarınız size verildiğinde dedi.

Ve şöyle devam etti (bunları olduğu gibi yazıyorum):

- Sizin için, pasaportların sağlanması pek çabuk olacak, çünkü sizinle ilgili emir var. Bugün pasaportlarınızı alabilirdiniz amma vakit geç. 18'i sabahı bana telefon ediniz.

- Fakat 18'i tatil, dedim.

Şöyle cevapladı:

- Bu durumda 19.

19 sabahı şu açıklama yapıldı:

- Pasaportlarınız henüz elimize geçmedi. Akşama doğru telefon ediniz. Eğer gelirse, görevli size verecektir.

Geç vakit telefon ettim, fakat ancak pasaportların yine gelmediğini öğrenmemle yetindim; 23'ünde telefonla sorabileceğimiz söylendi.

23'ü, sorma yerine eşimle birlikte Dışişleri Bölümü'ne gittim; pasaportlardan haber yok. Bir kişi biraz araştırdıktan sonra, 25 ya da 27'sinde aramamızı söyledi.

O zaman, güvenimi yitirmeye başlayınca görevliye gerçekten benim için bir karar alınıp alınmadığını sordum; belki şu 17 Mayıs konuşmasını yanlış anlamıştım.

Cevabı şu biçimde oldu:

- Siz de anlarsınız ki, emirlerin nereden çıktığını size söyleyemem, fakat sizin ve eşiniz için bir karar alındı; yazar Pilniak'ın durumu da aynı.

Bu sözler üstüne, bütün kuşkularım dağıldı ve sevindim.

İznin verilmesine ilişkin yeni bir ipucu bir müddet sonra ortaya çıktı. Tiyatroda bana Yürüt-

me Komitesi sekreterliğinde ele alınan kimi konulardan söz edildi ve o arada:

- Bulgakov'lar için, konu halledilmek üzeredir, dendi.

Dostlarım beni kutlamada yarış ediyorlardı: Bütün yazarların gereksinimi ve uzun yıllar süresince düşlediğim bu yolculuk, sonunda gerçekleşiyordu.

Ama, Dışişleri Bölümü erteleyici tavırlarını yineliyordu; bugün, yarın pasaportlarımızı almakta umutlandırılıyorduk; bütün gecikmelere karşın pasaportlarımıza kavuşacağımıza inandığımızdan, bu durumdan pek üzüntü duymuyorduk.

7 Haziran'da Sanat Tiyatrosu'ndan hizmetlinin biri bir liste ile Dışişleri Bölümü'ne gitti; listede dış ülkelere yolculuk yapması gereken aktörler vardı. Tiyatro, isteğimi ayrı olarak yapmış olmama rağmen, karımı ve beni de oraya yazma inceliğini gösterdi.

Hizmetli gün ortasında sıkıntılı ve şaşkın bir yüzle geri geldi, bazı şeyler geçtiğini anladım.

Aktörlerin pasaportlarının hazır olduğunu ve yanında bulunduğunu söyledi; eşimle bana gelince, biz reddedilmiştik.

Ertesi gün doğrudan Dışişleri Bölümü'ne, yasal olarak ülkeden ayrılması için vatandaş Bulgakov

M.A.'ya gerekli iznin verilmesinin reddedildiğini bildiren bir not ulaşıyordu.

Bunun üzerine, acıma ve şaşkınlıktan kurtulmak için eve döndüm. Yalnız bir şeyi anlıyordum, bu da, çok acıklı, gülünç bir konumda bulunduğum ve bunun da ne benim yaşıma ne durumuma uyduğuydu.

2

Dışişleri Bölümü'nde bana yapılan haksızlık dört yıl süresince çalıştığım Sanat Tiyatrosu'nda yapmış olduğum hiçbir şeyin kanıtlayamayacağı kadar ağırdır. Böyle bir davranışı hak edebilecek hiçbir şey yapmadım ve bunun için sizden benim için girişimde bulunmanızı istiyorum.

M.BULGAKOV
Moskova, 10 Haziran 1934

Dışarıya çıkış izni reddedilince, Bulgakov kendini yine fiziki ve ruhsal bir çöküntü içinde buluyor. Sıkıntılardan, ürküntülerden (ölüm korkusu, boşluk korkusu) acı çekmektedir. 10 Haziran'da Stalin'e yazıyor. Mektubu Elena Sergevna kendisi götürüyor. Bulgakov'un yöneldiği eski çizgiler, yazılarda görülen Gogol'cü deyiş biçimleri, onun geçen yüzyılın mektup yazma üslubuna bağlılığını açık olarak göstermektedir. Tonun kendiliğindenliği, Bulgakov'un gerek kendine, gerekse Popov'a yazarken, kimi zaman karşısındakinin somut gerçekliğini gözden kaçırdığını düşündürüyor. Mektubu alacak olan ve amaç belli iken yazı bir anda tanrısal esintili nitelikte denecek sınırsız yakarmalara dönüşüyor.

Önceki gibi, bu mektup da karşılıksız kalacaktır.

M.A. BULGAKOV'DAN İ.V. STALİN'E

Josef Vissarionoviç Stalin'in dikkatine

Tiyatro Yazarı
Mihail Afanasseviç Bulgakov

Pek saygın Josef Vissarionoviç!

Size tiyatro yazarı Nikolay Robertoviç Erdman'la* ilgili bir dilekçe sunmama izin veriniz; o, hüküm giydiği toplam üç yıllık sürgün cezasını İenis-

seik ve Tomsk illerinde çekti, şimdi Kalinin'de oturuyor.

Yurdumuzda yazın değerlerine çok büyük saygı gösterildiği kanısında olarak, kamuoyunun hasım tutumu nedeniyle yazar N.Erdman'ın yeteneğini değerlendirme olanağını şu zamanlarda kullanamadığını bilerek, sizden onun durumuna ilgi göstermenizi dileyecektim.

Bu isteği incelemeye değer bulursanız yazar Erdman'ın yaşamının iyileşeceğini umarak, size çok candan bir dilek sunuyorum: Bir yazar olarak, yalnızlığından ve ruhsal bitkinlik durumundan kurtulup serbestçe çalışması bakımından Erdman'a Moskova'ya dönme olanağının verilmesi.

M.BULGAKOV
Moskova, 4 Şubat 1938

Erdman Nikolay (1902-1970). Tiyatro yazarı. *İntihar Eden Adam*'ın (1928) yazarı. Bu piyes konusunda Stalin şöyle demiş: "Eğer o oynanmak isteniyorsa, oynansın. Kişisel olarak ben beğenmiyorum. Erdman belirsize, yüzeysele bağlanıyor. Bulgakov, ona, evet!... Onda kimi şeyler var! O sizin tüyünüzü tersine sıvıyor! Bu da benim hoşuma gidiyor."

Yevgeni Zamyatin'in Stalin'e Mektubu

Saygın Josef Vissarionoviç,

En büyük cezaya çarptırılmış olan bu satırların yazarı, size cezasının azaltılmasını istemek için yazıyor.

Adım kuşkusuz sizce bilinmiyor değil. İçinde bulunduğum yazmadan mahrumiyet durumu benim için tam bir ölüm cezasıdır; öte yandan, koşullar da görevimi sürdürmeme olanak vermeyecek durumdadır; çünkü yıllar boyunca, giderek sertleşen sürekli gözlenme ortamında, çalışması zorunlu olan kişinin herhangi bir şey yaratması düşünülemez.

Aşırı masumluk oyununu oynamıyorum. Devrimi izleyen üç ya da dört yıl süresince yazdıklarım içinde şu ya da bu suçlamayı haklı gösterebilecek şeyler bulunduğunu çok iyi biliyorum. Benim, koşullara göre söylenmesi yararlı olacakları değil de, bana gerçek görüneni söyleme gibi çok ters bir alışkanlığım olduğunu da biliyorum. Özellikle, yazının bağımlılaştırılmasının, yaranma düşüncesinin, durumlara bağlı görüş değiştirmelerin bende bıraktığı duyguları hiçbir zaman saklamadım; bütün bunların hem yazarın ve de hem de devrimin değerini azaltacağını her zaman düşündüm ve düşünmeye devam ediyorum.[1] Çok önceleri yazılarımın birinde bu sorunu açıkça ve dahası hoşa gitmeyecek biçimde ortaya koydum (*Sanat Evi* dergisi, No.1, 1920); bu da kişiliğime karşı yöneltilmiş yaygın bir kampanyanın açılmasına yol açtı.

O günden beri ve türlü bahanelerle bu kampanya sürmektedir. Bu satırları yazdığım anda da sürüyor ve bir tür fetişizm biçimini almış bulunmaktadır: Aynı biçimde, bir zamanlar her tür kötülüğü en uygun biçimde kişiselleştirmeye arzulu Hıristiyanlar'ın şeytanı yarattığı gibi, eleştiri, beni Sovyet yazınının şeytanı yaptı. Şeytana tükürmek iyi bir eylem gibi görüldü ve bunu şu ya da bu türlü yapmaktan hiç kimse geri durmadı. Yayınlarımda

şeytanca niyetler bulmaya uğraşıldı. Bu yolda, bana, peygamberce buluşlar yakıştırmaya kadar gidildi. Böylece 1916'da *Yıllıklar* dergisinde çıkan masallarımdan biri olan *Allah*'da, eleştirmenin biri... "NEP'e geçiş vesilesiyle devrime karşı alaylı konuşma" bulmayı başardı; 1920'de yazdığım *Rahip Erasmus*'da başka bir eleştirmen (Maşbitz-Verov) "NEP'in daha akıllı kıldığı sözde şeflere atıfta bulunduğumu" sandı. Yazılarımın içeriğinden bağımsız olarak, yazılarımda hemen bir suç kastı görülmesi için benim tarafımdan imzalı olması yetti. Pek yakınlarda da, açıkçası bu yılın Haziran ayında Leningrad Oblit'i,[2] gerekli olduğunda kuşkuların dağılması için önlemler aldı; Academia Yayınları'nın isteği üzerine, Sheridan'ın komedisi *Dedikodu Okulu*'nun çevirisini yeniden gözden geçirmiştim ve yazarın yaşamı ve eseri üstüne bir yazı kaleme almıştım. Açık ki sözkonusu yazı benimle ilgili hiçbir dedikodu içermiyordu ve içeremezdi, bununla beraber Oblit, onun yayımlanmasını engellemekle yetinmedi, düzeltici olarak benim adımın gösterilmesini basımevine yasakladı. Bu konuda Moskova'ya başvurmam gerekti; Glavlit öyle anlaşılıyor ki, ayrımcılık yapmanın uygun olmayacağını düşünüyor ve bu durumda yazının benim adımla baskıya verilmesi mümkün

oluyordu.

Denebilir ki salt kimyasal ölçülerle bana getirdiği şansı açıklıkla gösteren bir olayı ele alacağım. Bu tür olaylara benzer oldukça geniş bir koleksiyonum var; sadece bunlardan biri üstünde duracağım; bu herhangi küçük bir yazı olmayıp, yaklaşık üç yıl süresince emek verdiğim geniş kapsamlı bir piyestir. Beni bir tür halkı bilgisiz tutma yanlısı olarak yargılayanların ağzını kapatacağına güvendiğim *Attila* adlı trajedimden söz edeceğim. Böyle düşünmekte pek haklı olduğumu sanıyordum. Piyes Leningrad Büyük Dram Tiyatrosu artistik konsey toplantısında okundu; toplantıda Leningrad'daki on sekiz sanayi kuruluşunun temsilcisi bulunuyordu, işte onlardan kimilerinin görüşleri (15 Mayıs 1928 birleşimi tutanağından alıyorum).

Volodarski kuruluşu temsilcisi: "Bu, eski çağın sınıflar mücadelesini bugünkü yankılarıyla inceleyen çağdaş bir yazarın bir piyesidir... İdeolojik açıdan kabul edilebilir... Piyes güçlü bir etki bırakıyor ve günümüz tiyatroculuğunun iyi piyesler ortaya koymadığı yargısını boşa çıkarıyor...". Lenin kuruluşu temsilcisi piyesin devrimci yönü üstünde çok durarak, "artistik değeri ile Shakespeare'i düşündürüyor... Piyes, trajiktir, hareketlidir ve halkı büyüleyecektir." görüşünü dile getiriyor.

Hidromekanik fabrikasının temsilcisi, piyesin "güçlü olduğunu ve baştan sona, izleyicinin ilgisinin dağılmadığını" düşünüyor ve tiyatronun jübilesi olarak oynanmasını öğütlüyor.

İşçi yoldaşlar Shakespeare'den söz edince kuşkusuz biraz ileri gittiler, fakat bu aynı piyes hakkında M.Gorki piyesin "edebi açıdan olduğu kadar sosyal açıdan da büyük değer olduğunu" ve "onun (önceleri geçerli olan) kahramanca anlatış havasının ve konusunun, bugün artık yararlı olmadığı"nı yazdı.

Tiyatro, piyesi oynamayı kararlaştırdı, Glavrepertkom güvence verdi. Piyes daha sonra inanıyor musunuz ki, eseri oldukça takdir eden işçilere gösterildi? Tabii ki gösterilmedi. Temsiller afişlerle duyurulmuşken, Leningrad Oblit'inin isteği üzerine piyes yasaklandı.

Attila trajedimin ölümü, gerçekten benim trajedim oldu: Bundan sonra durumumu değiştirme çabalarımın hepsinin başarısızlıkla biteceği kesinlikle belli olmuştu; ayrıca bir müddet sonra da romanım *Biz Ötekiler* ve Pilniak'ın *Akaju*'su[3] ünlü "olay"ı patlak verdi. Şeytanı ezmek için her şeyin mübah olduğu bilinmektedir ve öyle ki 1920'de yani dokuz yıl daha önce yazılan benim romanım da, en son eserim gibi *Akaju* ile birlikte gösterildi. Bu

vesileyle Sovyet yazınında daha önce benzeri hiç görülmemiş, yabancı basının da ilginç bulup yer verdiği bir insan avı düzenlendi. Çalışmaya devam etmemi imkansız kılmak için her şey yapıldı. Dünkü dostlarım benden korkar oldular. Kitapçılara benim eserlerimin dağıtımı yasaklandı. *Pire* [4] piyesim Sanat Tiyatrosu'nda dört yıl sürekli dolu oynarken programdan çekildi. Federasyon Yayınları bütün eserlerimin tanıtımını askıya aldı. Kitaplarımı basmak isteyen tüm yayınevleri hemen yalım ateşine tutuluyordu. Federasyon, Toprak ve Fabrika ve özellikle Leningrad Yazarları Yayınları buna örnektir. Bu sonuncu kuruluş bir tam yıl beni yönetim konseyinde tutma riskini göze aldı; çoğu komünist olan genç yazarların üslup özelliklerini gözden geçirmem amacıyla deneyimlerimden yararlanma yürekliliği gösterdi. Bu yılın ilkbaharında RAPP'ın[5] yerel örgütü, yönetimden ayrılmamı ve etkinliklerimin durmasını sağladı. *Edebi Gazete* bütün belirsizlikleri ortadan kaldırmak üzere "...Zamyatin'ler için değil ama yayınevi korunmalıdır" sözünü ekleyerek haberi zafer kazanmışçasına duyurdu. Zamyatin'e okuyucuya ulaşma olanağı veren sonuncu kapı kapanıyordu: Bu, basın yolu ile yazara ölüm hükmünün duyurulmasıydı.

Sovyet ceza yasası idamdan daha ağır bir ceza öngörüyor: Suçlunun yurttaşlık haklarından yoksun bırakılması ve ülke dışına çıkarılması. Eğer ben gerçekten bir suçlu isem ve cezayı hak ediyorsam, kanım odur ki, edebiyatta öldürme sözkonusu olmamalıdır, bu nedenle sizden eşimle birlikte Sovyetler Birliği topraklarından çıkarılma cezasına çarptırılmamı istiyorum. Eğer bir suçlu değilsem geçici bir müddet için karımın ve benim yurt dışına gitmemize izin verilmesi isteğinde bulunuyorum. Seyahatim ülkemizde yazarlara, görüş alanı dar kimselerin hizmetinde olmaksızın yüksek fikirlere katkıda bulunma olanağı doğduğunda, yurdumuzda yazın adamının rolünün şimdiki biçimi hiç değilse bir parça değiştiğinde geri dönme koşulu ile bir yıl olacaktır. Bu zamanın çok yakın olduğu kanısındayım, çünkü bir kez maddi temel başarı ile kurulunca, bir üstyapı ve gerçekten devrime yaraşır bir sanat ve yazın yaratılması sorununun ortaya çıkması gecikmeyecektir.

Buradan uzak, dış ülke yaşamının benim için kolay olmayacağını biliyorum; buna benim geçmişim tanıktır (ben Çarlık döneminde Bolşevik Parti'ye üye idim, yine o dönemde tutukevinde kaldım, iki sürgün gördüm; savaş zamanında, askerliğe karşı bir yazımdan dolayı yargılandım). Burada

örgütlere göre değil de kendi bildiğim gibi yazdığımdan sağcılıkla suçlandım, orada ise er ya da geç biliyorum ki aynı nedenlerle Bolşevik olarak değerlendirileceğim. Fakat orada çok daha ağır koşullarda bile sessizliğe itilmeyeceğim, yazma ve yayımlama olanağına kavuşacağım, belki Rusça değil ama bunun fazla önemi de yok. Eğer koşullar bir Rus yazarı olarak kalamamaya (umarım geçici süreli) beni zorlarsa Polonyalı J.Conrad'ın yapabildiği gibi daha önce İngiltere üstüne Rusça yazdığım üzere (benim yerici hikâyem *Adalılar* v.b.) kısa zaman için belki bir İngiliz yazarı olabileceğim; öte yandan İngilizce yazmada da Rusçadan çok fazla güçlük çekmem. İlya Ehrenburg uzun zamandır Avrupa edebiyatı üzerinde çalışmaktadır; daha çok yabancı dillere çevrilmek için yazmaktadır. Bu halde, Ehrenburg'a verilen izin bana niçin verilmesin? Bu vesileyle bir ad daha söyleyeceğim, o da B. Pilniak'dır. Benim gibi -biz şeytan rolünü tam tamına paylaştık- o da eleştirilerin başlıca hedefi oldu; sıkıntılara uğrama yerine ise ona dışarıya çıkma izni verildi. Pilniak'a verilen izin bana niçin verilmesin?

Dışarı çıkış isteğimi herkesçe geçerli olduğu kadar gerçekte olan nedenlere dayandırabileceğim. Kurtulmam için dışarıda tedavisi gereken çok eski

bir kronik kolitten acı çekmekteyim. Piyeslerimden ikisi yabancı dillere, biri İngilizceye, öteki İtalyancaya çevrildi (Sovyet tiyatrolarının oynadığı *Pire* ve *Onurlu Zangoçlar Topluluğu*); onların dışarıda sahneye konuluşunu görmeyi çok istiyorum, bunun için de kişisel olarak orada bulunmam gereklidir; eklemeliyim ki eğer iş olursa Narkomfin'i para isteyerek zora sokmayacağım. Bu nedenlerin hepsi çok gerçek, fakat karım ve benim için yurt dışına çıkma izni istememin asıl temelini sizden saklamayacağım, o da, burada, benim için verilen ölüm hükmüdür.

Size başvurmuş bulunan öteki yazarların yararlanmış bulunduğu dikkat, benim dileğimin de karşılanacağı umudumu artırmaktadır.

Haziran 1931

1931'de Zamyatin'in içinde bulunduğu ruhsal çöküntü Bulgakov'un 1929'daki çöküntüsüyle karşılaştırılabilir. O, belli bir zaman için yurt dışına çıkmayı özlemektedir. Aslında, bu çıkış süresiz olacaktır. Zamyatin ülkeden ayrılma iznini Gorki sayesinde (ilk önce ona beklemesini öğütlemiştir) elde etmiştir.

Yazarın Stalin'e gönderdiği mektup çok açıktır: Sovyetler Birliği'nde kendisi için edebi bir gelecek olmadığını biliyor ve yurt dışına gitmeye iyice kararlıdır. Kararlı ve açık anlatımlı mektupları, istekleri çok daha az belirli ifade edilmiş Bulgakov'unkilerle karşıt bir durum oluşturmaktadır. Zamyatin'in dışarı çıkmak için girişimlerini artırdığı zamanlar, yazarlar çok sık görüşmüşlerdir. Bulgakov kendine verilmeyen izni Zamyatin'in elde ettiğini öğrendiğinde kuşkusuz üzülmüştür. 26 Ekim 1931'de Zamyatin'e şöyle yazıyordu: "Turistin piposunu ve çantalarını düşünerek düş kurmak ben taşralıya haz verir..."

DİPNOTLAR

(1) Zamyatin'in kimi deyişleri Stalin'in üstelemeli konuşma biçimini anımsatmaktadır.
(2) Oblit, Glavlit: Edebiyatla ilgili Bölge Müdürlüğü, Merkez Müdürlüğü. Aslında sözkonusu olan sansür örgütleridir.
(3) 17. sayfaya bakınız.
(4) *Pire*. Zamyatin'in güldürücü üslubu ile yazılmış bir piyesidir. Piyesin kökeni Leskov'un bir masalıdır.
(5) RAPP: Proleter Yazarların Rus Birleşim Derneği. Bu grup için Zamyatin şöyle diyor: "Onların parti kartı ve yabani tutumları kendilerinde niteliklerin hepsi yerine geçiyordu. Bu genç ve "enerjik" kişiler öteki bütün yazarları eğitmek için kendilerini öne sürüyorlardı. Oradan hiç iyi bir şey doğamazdı..."

Korkuyorum

YEVGENİ ZAMYATİN

Korkarım ki, sarayların bize bıraktıkları miras-tan pek çok şey korumaya fazla özen gösteriyoruz. İşte bütün bu yaldızlı koltukların saklanması gerekliliği kuşkusuzdur; onlar pek çekicidirler, istisnasız bütün popoları tatlı tatlı okşarlar. Saray şairlerinin tatlılığı ve gevrekliği ise onları tartışmasız yaldızlı koltuklara döndürür. Fakat biz aynı ateşlilikle, divan şairlerini ve yaldızlı koltukları korumak isteme yanlışlığına düşmüyor muyuz? Görüyoruz ki saraylar kaldı, divanlar ise yok oldu.

Korkarım, yufka yüreklilikte çok ileri gidiyoruz. Fransız Devrimi divan âdetini ve iktidara yaranmak isteyenleri ezme konusunda acımasız ol-

du. 11 Messidor 1794'de Halk Eğitim Komitesi Başkanı Payan'ın[1] yayımladığı bir buyrukta başka konular arasında şunlar da okunabiliyordu: "Durmadan günlük olaylar arkasından koşmayı iş edinen bir açıkgöz yazarlar topluluğu var onlar her mevsimin modasını ve rengini tanıyorlar, ne zaman kırmızı başlık örtüleceğini, ne zaman çıkarılacağını biliyorlar... Bunun sonucu, onlar sanatın değerini düşürerek zevki bayağılaştırıyorlar. Gerçek deha düşünce de yaratıyor ve düşüncelerini bronzda canlandırıyor, halbuki özgürlük korumasına sığınan sıradan kimseler geçici bir başarıyı kendi adına çeviriyor ve bu günlük başarının çiçeklerini topluyorlar..."[2]

Bu buyrukla beraber, Fransız Devrimi devrimci kılığına girmiş saray şairlerini giyotine gönderiyordu. Bize gelince, "ne zaman kırmızı başlık giyileceğini ve ne zaman çıkarılacağını kestiren gözüaçık yazarlarımızı",ne zaman Çar'ın tahta çıkış yıldönümünü, ne zaman orak ve çekici kutlayacağını bilenleri, halka devrime yaraşır edebiyatın temsilcileri olarak tanıtıyoruz. O yana bu yana sokulan ve mesafeler kateden efsane edebiyatçılarımız, kendilerine üstün ödül getirecek olan durdurulamaz bir yarışa balıklama dalıyorlar: Lirik şiir yazma, entelejansiyaya bu şövalyelerce çamur atma

tekeli var. Payan'ın gerçeği görmüş olmasından korkuyorum: Bu da, sadece sanatı yolundan çıkarmak, onu küçültmek olur. Durum sürekli olarak böyle giderse, bu son yıllar Rus edebiyatının ustalar okulu adı ile tarihe geçenlerle sınırlı kalmasından korkuyorum, çünkü ustalıkla davranmayanlar iki yıldan beri susmaktadırlar.

Susmayanlar edebiyata ne getirdiler?

Aralarında en usta olanlar fütüristlerdir;[3] onlar divan okulunun tartışılmaz biçimde kendilerine ait olduğunu kabul ettirmeye giriştiler. Ve bir yıl süresince onların sarılar, yeşiller ve çilek renkliler zafer havlamalarını işittik. Fakat baldırı çıplakların (sans culottes) kırmızı başlıklarının, sarı bluzları ve yüzlerindeki mavi çiçekçik izi ile uyuşması, hiç önyargısız gözleri bile kırpıştırdı. Fütüristler, kendilerini incelikle görevli sayan kimseler tarafından kibarca kapının gösterildiğini anladılar. Fütürizm çürümüştür. Fakat yeniden, denizin ortasında sadece bir fener, Mayakovski feneri fütürizmin tenekeden olanını yayıyor. Çünkü o, ustalar arasında bulunmuyor: Saint-Petersburg'da pusuya yatmış ötekiler, mısralarının oklarını Berlin'e kadar fırlatırken, o, devrimi övüyordu. Fakat bu göz alıcı fener şimdi sadece onun Ben'inden, *Bir Böğürme Kadar Yalın*'ından arta kalanları yansıtı-

yor. *Kahramanlar ve Devrimin Kurbanları, Bublikler, Vrangel'in Yanındaki Düşkün Kadın*'da artık eski Mayakovski, her adımı katı yerlerde bile bir delik açan öncü Edison yok; o, binlerce kaba kunduranın tepelediği büyük yola çıkmak ve ısmarlama konu ve ritmleri yetkinleştirmekle uğraşmak için yolundan ayrıldı. Öte yandan bu normaldir, Edison da Graham Bell'in buluşunu geliştirmiştir.

Moskovalı tasarımcıların[4] "atçılığı" Mayakovski'nin demir gölgesince çok açık olarak ezildi. Moskovalılar çok kötü koktular ve havlamaya çabaladılar; Mayakovski'nin kokusu ve havlamaları ise en güçlüsüdür. Tasarımcı Amerika çok önceleri keşfedilmişti. Uzun bir süre önce, zamanında kendini çok büyük gören bir şair olan Serafino şöyle yazıyordu: "Eğer alçakgönüllü havanızı onurların yaldızlı bulutu ile gölgelemekten korkmasaydım, hanenizin pencerelerini, övgünün ellerinin yüksek yaratılışlara yönelttiği sözcüklerin omuzunu süsleyen parlak kumaşların ünü ile kaplamaktan kendimi alamayacaktım..." *(L'Arétin'in Urbino Düşesi'ne Mektubu)* "Övgünün elleri" ve "sözcüklerin omuzu",bunlar tasarımcılıktır, ya da onlar için bir şey diyemem! Yöntem ilginç olduğu kadar incedir de; hayal kendi başına amaç olmuştur, araba atı

taşıdı denebilecektir.

Proletarya yanlısı[5] yazarlar ve şairler bir lokomotife biniyorlar (ata biner gibi) ve bütün iyi niyetleriyle pilot olmaya çabalıyorlar. Lokomotif en içten ve belli biçimde tıslıyor ve tükrükler saçıyor, fakat göklere yükseldiği görülmüyor. Çok az istisnayla (*Moskova Ocağı*'ndan Mihail Volkov gösterilebilir).[6] Proletkult'un bütün şairleri gerici bir devrimci içerikte birleşiyorlar. Bugün Proletkult'un sanatı, '60'lı yıllar çizgisinde geri bir adım olmaktadır. Ve ben uçakların, kuşkusuz usta uçakların "özgürlük korumasına sığınıp, geçici bir zaferi kendi adına çevirmek" için her zaman onurlu lokomotifleri geçemeyeceklerinden korkarım.

Bereket, kitleler orada bulunmayanları sezmektedir. Bunun için cin ustaların başarısı geçici olabilecektir. Fütüristlerinki öyle olmuştur. Kliuev de,[7] Guillaume le Lâche üzerine yurtsever mısraları ile geçici bir zafer kazandı; o, buyruklar ve misket çığlıkları ile tutku içinde sayıklıyordu (işte korkunç bir kafiye: Tüfek misketi-yem demeti). Gorodetski'ye[8] gelince, onu, Duma soğuk karşıladığından ve Sanatlar Evi'nin edebiyat gecesinde ancak on kadar kişi bulunduğundan, anlaşılıyor ki benzeri bir zafere ulaşamadı.

Usta olmayanların sesi çıkmıyor. Blok'un *On*

İkiler'inin[9] gonku iki yıl önce çaldı. On ikinci ve sonuncu vuruşta Blok sonsuzluğa kadar sustu. Hemen hemen görünmez -bu epey uzaktır- Scythe'ler[10] karanlık sokaklara kaydı ve tramvaylarla kaçtılar. Dünün koyu karanlığında beyaz ve tek olan benek, Alkonost Yayınları'ndan *Bir Düşçünün Notları.*[11] Ve orada durmadan yakınan André Biely'yi işitiyoruz: "Yaşamın rastlantıları bizi parçalıyor, kimi zaman yazar kendine yabancı olan bir çalışmanın yükü altında kalıyor. Başlanmış bir tümceyi bitirmek için kendini toparlaması aylarca imkansız oluyor. O zamanlar çok kez, kendine gereksinim duyacak bir kimse olup olmadığını, *Petersbourg*'a ya da *Gümüş Güvercin*'e gereksinim bulunup bulunmadığını düşünür. O, belki bir yazar, bir düzeltme öğretmeni olarak ancak işe yarayabilir: Durum bu olunca, *erzatz* bir yazınsal etkinlikle ruhunu bir kirletmeden kaçınmak için ona artık en kısa zamanda kalemini bırakıp sokak süpürgeciliği işi bulmak kalıyor..."

Evet, gerçek edebiyatın sessizliğinin nedenlerinden biri budur. "Usta" olamayan yazar yaşamak istiyorsa, elinde bir çanta ile işe gitmelidir. Bugün Gogol'ün çantasını alıp tiyatro bölümüne koştuğu görülecekti; Turgenyev'in *Dünya Edebiyatı* koleksiyonu için Balzac ve Flaubert'den çeviri

yapacağı kuşkusuzdu; Herzen Baltık denizcilerine ders verecekti; Çehov Komzdrav'da[12] çalışacaktı. Başka deyişle, beş yıl önce bir öğrencinin ayda kırk ruble ile sürdürdüğü bir hayat için, Gogol ayda dört *Müfettiş* yazmalıydı, Turgenyev iki ayda bir üç *Baba ve Çocuk*, Çehov ayda yüz kadar hikâye yazmalıydı. Gülünç bir şakanın sözkonusu olduğu sanılacak, fakat durum böylesine umutsuz ve üzücü, bu sayılar gerçektir. Yazın adamının hem cefa hem de sevinç içinde ağır ağır "düşüncelerini bronzda" biçimlendirme çabası, bir yazma hastasınınki, bir Çehov'un çalışması, bir Breşko-Breşkovski'ninki. Uzunluğa göre, sayfaya göre değerlendirilecektir. Yazar kendini zorunlu bir seçime itilmiş buluyor: Ya bir Breşko-Breşkovski olmak ya da susmak. Gerçek bir yazar, gerçek bir şair için seçim bellidir.

Fakat işin aslı bu da değildir: Açlık mı, Rus yazarları onu tanırlar. Ve kâğıt da artık sözkonusu değil. Bu susmanın başlıca nedeni ne ekmekle, ne kâğıtla ilgilidir, neden, çok daha ağır, sert, kurşun gibidir. Asıl nokta, gerçek edebiyatın hiç de tam ve özenli memurların yaptığı olmayıp, bunakların, tutukluların, ters görüşlülerin, düşçülerin, başkaldıranların, şüphecilerin ortaya koydukları olmasıdır. Eğer yazarın çok uslu, çok mantıklı olması ge-

rekirse, yalandan inançlı ve ince düşünen olması gerekirse, bugün de yararlı olması arzu edilirse, eğer Swift gibi bireyleri iğneleyemezse, Anatole France gibi her şeyle ince ince alay edemezse, artık bronzdan edebiyat bitmiştir, sadece kâğıttan edebiyat, bir gazetecilik edebiyatı vardır; bugün o kitap okunur, yarın ondan bir sabun parçasını sarmada yararlanılır.

Zamanımızda az rastlanan, kişilerden ibaret yeni bir kültür oluşturmayı deneyenler, çoğunlukla gözlerini uzak bir geçmişe, stada, tiyatroya, eski Yunan halkının oyunlarına çeviriyorlar. Gerilere göz atmak elbette doğrudur, fakat Atina'daki meydanda Yunan halkının şarkılaşacak şiirlerden başka şeyler dinlemeyi bildiğini unutmamak gerekmektedir: O halk Aristofan'ın acımasız kamçısından çok korkuyordu. Fakat biz... Adı Rus halkı olan yönünü bilmez bu küçük çocuğun kötü heveslere kapılmaması bakımından Gorki'nin hiç günahsız *Serseri Logorrheev*'i bile gösterim programından çekilince Aristofan'la ne yapardık?

Rus halkını saflığını korumaya önem verilen bir çocuk olarak görmede ayak direttikçe ülkemizde gerçek edebiyatın olmayacağından korkuyorum. Farklı düşüncelerden ürken, bunu eskisinden de sık yapan bu tür yeni bir Katoliklik'ten şifa bulma-

dığımız sürece, bizde tam bir yazının ortaya çıkmayacağından korkuyorum. Ve eğer bu hastalık iyileştirilemezse, Rus edebiyatının biricik geleceğinin sadece geçmişi olmasından korkuyorum.

1921

Bu makale ilk kez 1921'de Sanat Evi dergisinde yayımlandı. Zamyatin Stalin'e mektubunda buna anıştırma yapmaktadır. Zamyatin'in estetik ve töresel pozisyonunun gücünü göstermektedir. Makale derin etkiler bırakmıştır.

DİPNOTLAR

(1) Payan: Robespierre'in yakını.
(2) Sözkonusu alıntı Rusçadan aktarılmıştır.
(3) Fütüristler en önemli avangard temsilcileri olmak istiyorlardı. Çoğunlukla din düşmanı ve kışkırtıcı olan fütüristler, kendilerini sözel malzemeyi derinleştirici bir çalışmaya veriyorlar. Başlıca temsilcileri: Klebnikov, Burliuk, Kamenski, Krutşenyk ve hiç kuşkusuz Mayakovski.
(4) Tasarımcılar yaşamı görüntü ve görüntülerin düzenli yinelenmesi ile açıklamak istiyorlardı. Önde gelen temsilcileri: Mariengof, Essenin, Şerşeneviç, Kussikov. Mısralarında atların tutkulu ve dinsel biçimde gösterilişleri, özellikle onları "atçılar" diye niteleyen Zamyatin'in sinirine dokunuyordu.
(5) Proleter şairler ve yazarlar geçmiş yüzyılların kültüründen

nitelikçe değişik bir "proletarya yanlısı" kültür yaratmak istiyorlardı.

(6) Ocak: Proletkult'e yakın bir grup. Kirillov, Gastov, Gerassimov, Poletaev gibi şairleri içeriyor. Emeğin evrensel kurtuluşunu kutluyorlar.

(7) Kliuev (1885-1937). "Köylü" adı ile anılan şair. Şiiri dinsel yönler barındırıyor. Bir zaman için bir köylü devrimi ve bir dini devrim yanılgısına tutuldu.

(8) Serge Gorodetski. Dorukçulara yakındı, devrimi izleyen ilk yıllar süresince propaganda şiirleri yazdı.

(9) *On İkiler*. 1921'de ölen A. Blok'un sonuncu büyük şiiri. Şiirde, temel güçlerin zincirlerinden boşanması gibi aniden bastıran devrimin acıklı ve mistik bir görünüşü anlatılıyor.

(10) *Scythe'ler*. Blok'un zayıf ve yorgun Avrupa'yı kızıştıran barbar ve Asyalı bir Rusya'yı anlatan şiirinin başlığı. *On İkiler* ve *Scythes* 1918'de yazıldı.

(11) André Biely: Yüzyılın başında büyük bir kişilik. Aynı zamanda şair, denemeci, romancı, filozoftur. Başyapıtları arasında *Gümüş Güvercin* ve *Petersbourg* bulunuyor. Öte yandan, *Bir Düşçünün Notları*'nı da kaleme almıştır.

(12) Komünist Sağlık Yönetmenliği.

SOVYET EDEBİYAT HAYATI "SOSYALİST GERÇEKÇİLİK" TEMSİLCİLERİNİN YOĞUN MÜDAHALELERİ ALTINDA EZİLİRKEN İKİ ÖNEMLİ YAZAR, MİHAİL BULGAKOV VE YEVGENİ ZAMYATİN, STALİN İKTİDARININ DOĞRUDAN BASKISINA HEDEF OLDULAR. KENDİNİ "ZAMANININ MOLIERE'İ" SAYACAK DERECEDE İDDİALI BULGAKOV, YURT DIŞINA ÇIKABİLMEK İÇİN SAYISIZ MEKTUP VE DİLEKÇE YAZDIKTAN SONRA AYRICA STALİN TARAFINDAN ALAYA ALINDI. SONUNDA DEVLET TİYATROLARI'NDA "UFAK BİR İŞ" TALEP EDECEK DURUMA DÜŞÜRÜLDÜ. ZAMYATİN İSE GORKİ'NİN ARAYA GİRMESİ SAYESİNDE PASAPORT ALDI AMA 1931'DE FRANSA'YA SÜRGÜN OLARAK GÖNDERİLDİ. İKİ YAZARIN BERABERCE YARATTIKLARI "ESER" —STALİN'E MEKTUPLAR— OSSİP MANDELSTAMM TARAFINDAN BÜTÜNLEŞTİRİLDİ. MANDELSTAMM DA, STALİN HAKKINDA YAZDIĞI YERGİ YAZILARI NEDENİYLE HAYATININ SON DÖNEMİNİ SİBİRYA'DA GEÇİRDİ.

7000

İLETİŞİM YAYINLARI 136 • TARİH-POLİTİKA DİZİSİ 1 • ISBN 975-470-129-6